

ש ב ל י ה ל ק ט

ועדיין היין לא בא. ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום שהיין נודם לקדושה. שתאמר דבר אחר תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וקיימא לן דהלכה בבית הלל. ואל תתמה על סת שאין אנו מברכין שעשה נסים בליילי הפסח שהרי מסדר והולך בסוף התנדה למי שעשה לנו ולאבותינו את כל האותות והמופתים והנסים האלו בן כתב רבינו שלמה זצ"ל. ואם הל ליל שמורים בלייל שבת מתחיל ויבולו השמים בסדר לילי שבת ומברך בורא פרי הגפן ואומר אשר בחר בנו וכולל של שבת עם קידוש היום והותם מקדש השבת וישראל וחזמנים. ואף על נב דקיימא לן ראין הותמין בשתים הא איתמר עלה בנמרא הוצ מוז. ואחר כך מברך שחהיינו. ואם הל ליל שמורים במוצאי שבת מברך יקנה"ו סימן. יין. קידוש. נה. הברלה. זמן. רחבי איתוקמא בפרק ערבי פסחים. מאי הוה עלה אביי אמר יקונה"ה רבא אמר יקנה"ו והלכתא ברבא יין קידוש מברך כשאד ימים נה בסדר מוצאי שבת הברלה המבריל בין קודש לחול בין אור להושך בין ישראל לנשים בין יום השביעי לששה ימי המעשה ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב הברלה

 בינו דקדוה בר אברהם הירושא, מתבר ספר ש ב ל י ה ל ק ט, הי ברומא בארץ איטליא בתחלת האלף הששי (בערך 1240) והיה ממספרת הקנים אשר מסורה בידם שהיא ארת מארבע משפחות שהגלה סיכום לרומא בתורבן תבית, אחיו ר' בנסימין ענו חבר פיוטים רבים וספרים. ר' דקדוה זה למד בישיבות ברומא ובעיר אשכנז, וזכר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג. הוא נודע בפרס ע"י ספרו שבליל הללם שלקם בו רינים ומנהגים וסדרו בערותגות שבלים או שע"ב סימנים במנין שבע שבלים הטובות, הקיעוד מסנו נרשם בריניטא בשנת ש"ו, ור"ש באבער הדשים שבליל הללם השלם עם סבוא והקיעות והלגא תרס"ו, ובו הירוש על התנדה הסבוא פת.

בום ה ד א ש ון מוונין בום של יין ואומרים עליו קידוש היום וזה סדרו של קידוש. מברך תחלה בורא פרי הגפן ואחר כך מברך אשר בחר בנו מכל עם הרוסמנו וכו' ושהחיינו. שכך שנינו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום נודם אל היין שיבא וכבר קידש היום

ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה
הגדלת וקדשת והותם בא"י המבריל בין קודש
לקודש והכי איתוקמא בפרק קמא רהלוין בסופו.
ומה שאומרוין בין קדושת שבת לקדושת יום טוב ואת
יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה
הגדלת וקדשת משום רבועין מעין פתיחה סמוך
לחתימה ואמרו לה מעין חתימה ומפני רבנו שלמה
וצ"ל רבננו כתרוביהו וכתב רבינו שלמה וצ"ל
במוצאי שבת ליום טוב אין מברכין על הששמים
גזירה שמא יקטום ועוד שלא אברה נשמת יתירה
של שבת ועוד מצאתי בשם רבינו יצחק מרנפ"ך
וצ"ל שאלתי לרי' כשאירע פסח במוצאי שבת
ספני מה אין מברכין על הששמים ואמר לי גזירה
שמא יקטום ונראה על מהו עיקר כן טעם
הששמים שאנו מברכין במוצאי שבת מפני נשמת
יתירה שנאברה ממנו ונמשו של אדם רקה שכך
דרשו רבותינו וצ"ל שבת וינמש כיון ששבת וי אברה
נפש וזהו כחול אבל עתה מפני שמחת יום טוב
אינו מרגיש באיבוד נפשו. ובמוצאי יום טוב לחול
אין מברכין על הששמים לפי שאין נפש יתירה
ביום טוב. ובשם הרב ר' יאיר בן הרב ר' סאיר
וצ"ל מצאתי יום טוב שחל לחיות במוצאי שבת
מברך יקנח"ז ויש שמצריכין בשמים ובשם רבינו
גרשום וצ"ל שמעתי שפצרו בשמים בשחל יום
טוב במוצאי שבת ואף על גב רבנמרא שלנו אינו
מצריך בשמים מיהו בירושלמי אמר יום טוב שחל
לחיות אחר השבת מברך יקנח"ז ובכל מקום שיש
גב יום בשמים ויש שאין מברכין על הששמים ביום
טוב שחל לחיות אחר השבת ומעמם שמא יקטום
ולא נחרא דהא אמרינן ביום טוב קוטמו וכריה
בו אלמא לא היישינן שמא יקטום עכ"ל. ושם
המפרשים גזירה שמא יקטום מפרשים שמא יקטום
המחובר ולפי מעמו של רבינו יצחק ברי' יהודה
וצ"ל שמצריך בשמים במוצאי שבת ספני שמסריה
אור של ניהנם ששבת כל היום ולא מסריה ובמוצאי
שבת מתחיל וספריה אם בן במוצאי שבת ליום
טוב אין מצריך בשמים שנם יום טוב שובת אור של
ניהנם אינו מסריה ואם תאמר אם בן נברך על
הששמים במוצאי יום טוב יש לומר ביון שאין
מברכין על האור אין מברכין על הששמים הואיל
והששמים סמחת האור הן באין תרע שחרי במוצאי
יום הנפודים נהנו לברך על הששמים כמו שמברכין
על האור וכן תירץ אחי ר' נאמן נר"ו: וצריבין
גשתות בל ארבע בוסות בחסיכה ראימטר מצה
צריכה הפ"ב מרור אינו צריך חסיכה יין צריך
חסיכה אמרי לה תרי כסא קמאי בעי חסיכה רחויא
שעתא הואי לה חירות בתראי לא בעי חסיכה

כאי הוה חת ואמרי לה תרי כסא קמאי לא בעי
חסיכה ראתי עבדים קאמרינן בתראי בעי חסיכה
הוה ליה חירות והשתא דאימטר הכי ואימטר הכי
כלהו בעי חסיכה ואין חסיכה אלא חסיכה. שמאל
אבל חסיכה ימין אינה חשובה חסיכה וכן פירקן
לאו שמיח חסיכה ויש בתן סכנה שמא יקדים קנה
לוושט ותתרון פירקן יש מפרשין אותו שוכב על
מתניו ופניו למעלה ורייקי בר קדל ששוכב על
ערפו. ויש מפרשים ששוכב על פניו ומתניו למעלה
ורייקי בר קירה ואחי ר' בנימין נר"ו כתב רחאי
דאמרינן שמא יקדים קנה לוושט אחסיבת ימין
נמי קאי ולא אמרין כלחור וכן פיר' רבינו שלמה
וצ"ל והכי לפני שמע בנמרד רתני ליה בתר חסיכה
ימין והמעם לפי שדרך החסיכה לחסב על גבי
המסות המצעות על גבי חסות אצל השולחן וממין
ושוכבין על צדו ולפיכך חסיכה שמאל הוא עיקר
החסיכה שירו חסיכה הקרובה לפה הוא למעלה
ואמפר לו לחוליכה לו על השולחן ולהביאה במיו
בלא סכנה אבל אם היה סכב בצד ימין כיון שירו
חסיכה מלמטה שחאו שוכב ומסב עליה אי אמפר
לו להביאה לפיו ולחוליכה על השולחן אלא אם בן
זוקף את עצמו ועומם את הראש ושם יקדים קנה
לוושט ויבא לירי סכנה. ומכאן יש לחבוכה שהאימטר
שאינו שלט בירו הימנית או מי שחיתה ירו חמינית
גרוסח או חתיו וי מוסין ואי אמפר לו להביאה
לפיו שירו חסמאלית החשובה ימין שלו שחאו צריך
לחסב מצד ימין של כל אדם שחאו חשובה שמאל
שלו שחרי אמפר לו להביאה אל פיו. ואחר אנשים
ואחר נשים צריכין חסיכה ואשה אצל בעלה אינה
צריכה חסיכה ואם היא אשה חשובה צריכה חסיכה
בן אצל אביו צריך חסיכה תלמיד אצל רבו המלמדו
תורה אינו צריך חסיכה ואם מלמדו אוסנות צריך
חסיכה וכן חשמש צריך חסיכה. ואם נמלו ידיו
קורם קירוש אין קירוש ממשית לנמילת ידים ואם לא
נמלו ידיו קורם קירוש נוסלין ידיו ומברכין על
נמילת ידים שחרי צריך לו לסבל בירקות והקשה
רבינו ישעיה וצ"ל על זה דהא קיימא לן הנמל
ידיו לפירות אינו אלא מנסי תרוה ותירץ לפי שצריך
לסבל במשקין לפיכך צריך נמילת ידים דאמר ר'
אליעזר אמר ר' אושעיא כל שמיבולו במשקין צריך
נמילת ידים מאי מעמא חכמים גזרו מומאה על
חירים לחיות שניות וממטאין את המשקין לחיות
תהלה שהמשקה הוא עלול לקבל מומאה שחרי הוא
מכשיר את אחרים לקבל מומאה על בן אגו נוסליו
ירינו כמיבול ראשון. מביאין בלי או קערה ובתובין
שליש או שתים מצות הן נקראים שמורים לפי
שצריבין שימור לשם מצה משעת קצירה כמו

שפירשנו למעלה וירקוח כגון כרמס הוא אמיה או צורפוליה או מיטרוסינילו או נגיד או כל מין ירק שרדנו להאכל חי ומבושל שהן ראויין לסיכול ראשון ועוד יש שם מין שני של ירק הראויין לסיכול שני כרתגן אלו ירקות שארם יוצא כחן ירי חובתו כפסח כחורת כעולשין בתמכא כהרעהינא וכסרוד ויוצאין כבלע שלחן כון לחין בון יבשין אכל בעלין שלחם אין יוצאין אלא כלחין אכל לא כיכשין מיי רבינו שלמה וצ"ל חורת לסוגה עולשין קריספיניוי תמכא מרובייה הרעהינא סיב הנכרך סכיב הרקל וריאה מרוד אמירפוייל ואחי ר' בנימין פירש עולשין מפרש כנמרא חיריביי והוא בעין מרוד וערית הנקרא אסברלא ושמה כלשון יון ובלע"ו גרמטיא אינדיביאה ובלשון ישמעאל הינרבי.. ועוד יש שם שני תכשילין ואפילו סילקא וארוא ואפילו רג וכיצה שעליו ופירש רבינו שלמה ביצה שמעורה עמו כתבשיל שאם תאמר כיצה אחרת מאי אמיי ועוד יש שם חרוסת אייגרום בלע"ו שחיא עשויה מסניו ירקות כתושין ופרחי אילן ותכלין. וצריך לקחוייה כמיני קוחי כגון תפתים חמוצים וזכר לתפוח על שם תחת התפוח עוררתיך וצריך לסוסכה על שם הפים ויש שממין כה מעם חומר או נגירת לבינה וזכר למים. ועוד יש שם תכלין וזכר לתכן כגון קנמוץ ושכולת אחר ועוד יש שם מני כשר אמילו מסין נרד כגון אחר צלי ואחד מבושל אחר וזכר לפסח ואחד וזכר להניגה ועוד יש שם פליות ואנונים ומיני מגדים ופירות ושריף כחן את התיניקות כרי לחמינ שינה מעליהן כרי שיראו השיגיו וישאלו ועוד יש שם לפי סידורו של רב עמרם נאון וצ"ל רג וכיצה ביצה משום זיו ודג משום ליותן. נוטל הכפי הרמסם או שאר מיני ירקות שהן לסיכול ראשון כפי כורא מרי הארמס ומסכל כחרוסת ומשקעו שם ירד ימה ופולשין אותה כלא הסיכה ופירש רבינו ישעיה וצ"ל ירק זה אינו בא לחובה אלא למסור את חמורו מברכת כורא מרי הארמס כסיכול שני שרתי אנו צריבין כשני מיכולין כרי לעשות שינו מסני התיניקות כרי שיבינו וישאלו. כסיכול שני מסני על אכילת. מרוד כלכד ואם אין לו שני מיני ירק אלא מרוד כלכד הרי הוא מברך עליו כסיכול ראשון כורא מרי הארמס ועל אכילת מרוד וכסיכול שני אובל מסמו כלא כרכב כרב חסרא דמסרי לאחר שמילא כריסם מסמו חוזר ומברך וכתב ר' אביגורד נר"ו ר' בנימין אחי נר"ו כשם רבינו יצחק בר שמואל וצ"ל כי יש לכרך כורא נמשות רבות לאחר סיכול ראשון אם אובל מן חירק כוית ומעמא משום רסכורא ליה דאין סיכול ראשון מוסר סיכול שני מברכת כורא מרי הארמס וסכרתו בתוכה

למנינו. אחר מיכול ראשון נוטל חקקי אתה מן חמיות הנקראת שפודים וכועז אותה לשנים ומניה חצי כקערה עם השליסות והציה כורך אותה כקעת חמסה וכתב בעל עשרת הרכרות על שם צורות כשמלותם על ששכמו ומניהו ער לאחר סעודתו לאכלה על השוכע זכר למסח רתכיב על מצות ומרורים יאכלוהו והיא הנקראת אפיקום. מונוין כום שני ונוטל כל אחר ואחד כומו בימינו והקערה או חסל כשמאלו כחמס כל הרכרים הראויין להיות שם כמו שחוכרנו למעלה ומנביחין את הקערה ואוסרים מה אחר כחלל וכשיר ובנתה הא לחמא עניא וכי שכן מצינו באכותינו כמצרים שאמרו שירה והלל על אכילת מצה שנאמר חשיר יהיה לכם בליל התקשר חג ושמתה לכב וכי וחקראין את חתנה צריבין שיחיו לפי מה שמצינו במדרש שוחר טוב כרי שיאמר האחד לחבירו חודו לחי כי טוב וחרב ר' אביגורד כחן צדק נר"ו השיב דלא מסכינן על דברי השוחר טוב היכא דלא אפשר. ומח שמנביחין הקערה כרי שיראו התיניקות את השינוי וישאלו לפי שמצוה לפתוח להם פתח לשאלת כרכתיב וחנתה לכנגד כיום החוא לאמר וביי וכלל לשון וכלל ענין ששואל ואומר מה זה נפסרין מלומר מה נשתנה כראסרינן התם אכיי הוה יתיב קמיה דרבה הוא רמא מנביה פתורא א"ל מה אכלינן רמא מעקרי פתורא אמר ליה פטרנן מסמר מה נשתנה. בארנה מנין בשקורין באנדה נוטל כל אחד ואחד כומו כירד לפי מה שמצינו בארנה מנין שאין אוסרין שירה אלא על חיינ שנאמר ותאמר להם חנמן החולתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח דשתו ליה אלהים כמה משמח הוי אוסר כשירה :

ח א ל ח ס א ע נ י א . למח נקראת מצה לחם עוני כרמניא לחם עוני שגוניו עליו דברים מיי קריאת ההנהגה והלל על אכילתו. רכר אחר מה ררכו של עני כפרוסה אף כאן כפרוסה מיי שבוועיין חמוציא כפרוסה כאשר נפרש לפנינו רכר אחר מה עני הוא מסיס את התנוד או את הכירה ואשתו אופה אף כאן הוא מסיס ואשתו אופה מיי דרך העני שאין לו לעני עבדים ושפחות לעבדו להיות הוא בעצמו מסיס ואשתו אופה אף כאן הוא מסיס ואשתו אופה אפילו העשיר שלא יכא לירי חימוץ עד כן לשון חבדייתא ויש ספרשין למח נקרא לחם עוני לפי שאין לשין אותו אלא כשיעור קרבן עני רחיינו עומר שחיא עשירית האיפה כעלה כדלי דלות כמפורש במפרש יורקא כרכבן עולה יוודי לענין שבועת כמא : ו כ ל ד כ מ פ י י י י ו י ו י ו י . רבינו ישעיה וצ"ל מפרש לפי שחובת

בל אדם לזבל מצה בליף רמזם של פסח כמו שכתוב בערב האכלו מצות חתכות קבעו הובח על בן מזמנין את מי שאין לו מצה ובי כל אדם פותח פתחו בליף פסח ואומר כל מי שרעב יבא ויאכל עמי אהמחא אלא כך אנו אומרים בל אדם ירעבי ועצמו בערב הפסח מהמשש שעות ולמעלה כדי שיתאוח האוכל מצה מאד רחוק שחמא רמזם כדרי שיתאוח במעלי יומא דפיסחא כי חיבי דגרירי ליביה: ב צ ר י ד י י ת י ו י פ ס ח רבינו ישעיה זצ"ל חבב דלא גרמינן ליה לפי שאין לנו פסח עתה ואפילו אם היה לנו פסח עתה לא היינו מזמנין אותם שאין הפסח נאכל אלא למינוי בשחוא חי כמו שדרשו חכמים מחיות משח מחיותיה רשה רשאין לפחות ולחוסוף אבל לאחר שנשמה לא ועל כן גרמינן ליה ואחי ר' בנימין נר"ו כתב ראין חשש לסלקא ליה ואף על פי שאין עתה זמן פסח: ל ש ו ן ה ה ג ד ה מסודרת על יסוד הפסוקים כדכתבי בתהלת הענין וישתו להם איש שח לבית אבות שח לבית ואם יפעם הבית מחיות משח ולקח הוא ושכנו וגו' שחיו שחיו מזמנין זה לזה לפסחו יהד וכן משמעו כל מי שאין לו פסח יבא וימנה על שלי ובדראי קורם שחימת הפסח סמרי ליה וקבעוהו בתנדה לזכר אומר כל שאל אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרור בו וכי יש לנו פסח עתה אלא לזכר בעלמא. ונדולה מזאת שחרי אנו עושין מעשה זכר פסח כהלל שחיה כורכן ואוכלן יהד על שם חתכות על שם מצות ומרורים יאכלתו ועוד אפיקומן שאנו אוכלין במקום פסח והרי אנו משימין בעצרה שני מיני בשר אחר זכר לפסח ואחר זכר להניגיא אם כן ראוי והגון לאמרו לירע לזכר מח אנו עושין אם כן. ועוד יש לומר שיש חזאת פסח מצה ומרור: מצה הא לחמא עניא די. מרור כל דכמין ייתי ויכול כמה דתימח נפש רעבה כל מר מתוך. פסח כל דצריך ייתי ויפסח ועליהם נאמר והגדת לבנך ביום החוה לאמר בעבור זה עשה וגו' שמרש מפרש בתנדה לפנינו בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצת ומרור מונחים לפניך ויש מפרשים כל דצריך ייתי ויפסח שחכל ראוי שחיו עניים אצל המסח שלא יאמר יחיד הואיל ואשן עשיר אלך ואקנה פסח לעצמי ואוכלנו לבדי שנאמר משבו וקחו לכם צאן למשפחותיכם וגו': ת א ש ת א חכא לשנה הבאה בארעא דישאל בני תורין. יש מפרשין ואחרי שחזברנו ענין פסח צריכין אנו לחזכר דברי נחמות להרחיב לב אומרינו התנדה כלומר אף על פי שאנו עתה בגלות ובעבודת

ואין אנו יכולין לעשות פסח כראוי כבר הכיחנו חסוקם להוציאנו מעבודת להרות מן הנלות הוח להושכנו בארץ ישראל כבראשונה יהי רצון מלפניך ח' אלחינו לקיים לנו הבטחתו בשנה הזאת שנעשה פסח של שנה הבאה בירושלים: יש מפרשים למח אומר בבא זאת בלשון ארמית לפי שבירושלים היו מספרים בארמית לשון שמחת. מעם אחר מפני המזיקין כדי שלא ירגישו חסויקין כי הם מספרים בלשון קודש ושומעין מה שאנו אומרין כל מי שחוא רעב יבא ויאכל והיו סמכצין כולן ומסלקין את המעודה והיו עושין חיזק על כן נהגו לאומר בלשון ארמית שלא יבינו מה שאנו אומרים וכך מצינו ששה דברים נאמרו במזיקין שלשה כמלאכי חשרת ושלשה כבני אדם מדברים בלשון הקודש כמלאכי חשרת ואילו חיינו אומרים בלשון הקודש היו מבינים. ומדי הרב ר' בנימין נר"ו מירש מה שאומרים אותו בלשון ארמית לפי שהוא היה הלעז שלשה שחרי בבבל נתקן ואומרים אותו בלעז כדי להבין הנשים והתניקות לקיים מצות והגדת לבנך וגו' בעבור זה כמו שמפורש לפנינו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך לעשות להם פסח כדי שישאלו ויפטר מלומר מה נשתנה: ואחי ר' בנימין נר"ו מירש מה מעם אומרים אותו בלשון ארמית שדרשו רבותינו ז"ל כמדדש איכה גלתה יהודה מעוני לא גלו ישראל עד שאללו חסן בפסח שנאמר גלתה יהודה מעוני כמה דאת אמר מצות להם עוני לכך נהגו לאמרו בלשון ארמית כדי לגלות החמא לבניהם שחיו נזהרים בו וזהו מירשו וזהו חלחם שיש בו סימן לחירות וגאולה שאכלו אבותינו כשיצאו ממצרים ואם חמאו בו אבותינו וגרם להם גלות הרי אנו נזהרים ונשמרים בו ועל כן אומרים כל דכמין ייתי ויכול לחזכר ולחודיע לכל שחרי אוכלין לחמא מצה ולכך מסיימין חא שבחא חסין כלומר אף על פי שעונותינו גרמו לנו גלות יהי רצון מלפניך להביא גאולתינו שחרי אין בירינו עון זה לעכב. ויש מסיימין הבכא הזאת בלשון הקודש ואומרים לשנה הבאה בארץ ישראל בני תורין. ומעם שלחם בין שמסיימין דרך בקשה שאנו מבקשים מלפני המסוק שישחררנו ויוציאונו מעבודת לימות המשיח ועל כן אנו מצריבין לאמרו בלשון שכיבין בו המלאכים בהחיא דאמרין לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית לפי שאין מלאכי חשרת נזקקין לו:

מ ה נ ש ת נ ת הילחל הזה. מירש רבינו ישעיה זצ"ל זה נתקן עבור מי שאין לו מי שישאל שאילו חית לו בן חכם שחיה שואל אל חיו צריכין לאמר. בי הא דאביי הוח יחיב קמיה דרבה הוא

דקא הנביא פתורא פירוש שהיו עוקרין את השלחן
אמר אטו מי אבלינן שאתח עוקר את השלחן מלפנינו
אמר ליה רבה פטרן מלומר מה נשתנה. אבל
במסו פירש ליה שישאל הייבין לשאלו זה את
זה ואפילו שני תלמידי חכמים הבקיאין בחלבות
מסו: ש ב ב ל ה ל ו ו ת אין אנו מסבילין
אפילו ידע אחת. כלשון חוח איתומא בנמרא
ואבילת יד קרי סיבול על שם שרבו ליאבל
על ידי סיבול חומץ או חרוסת וציר: ו ה ל י ה
ז ה שתי פעמים. סיבול ראשון וסיבול שני
התינוקות ויאמרו ככל לילה אנו אוכלין חירות
בתיך הסודרה ועשוי לפני הסעודה: ו ה ל י ה
ז ה בולנו מסובין. שהרי גם השמש צריך
להסב ובן לפני אביו ואשה חשובה אצל בעלה
והוא רבד תימא שהוא דרך חירות ושרדה. כתב
אחי ר' בנימין נר"ו שאלת מה נשתנה סודרה על
יסוד הפסוק ותנת לבנך וכו' ובעבור זה כסו
שפורש בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש
מצה ומרור מנחמים למנוך והנה הוא שואל על
חמורו כמו שאמר אנו אוכלין שאר ירקות וכן
שואל על חמצה כמו שאמר והלילה הזה כולו מצה
ובכזו שכית המקדש קיים שואל על מסו שאומרים
בכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלום ומבושל
והלילה הזה בעל צלי אך עתה אין מסו לשאלה
וזה עור שואל על החסיכה הצריכה לכל אלו השאלות
ועליה משיבין תחלה שאומרים עבדים חיינו לפרעה
במצרים כי היא תשובת ההסיכה לכך שיצאנו
מעברות לחירות והחסיכה היא סימן לבני חורין
ולפי שהיא וקמה לכל השאלות משיבין עליה תחלה
ותשובת השאלות האחרות כסוף ההגדה רבן נמליאל
חיה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח
חולץ ידו חובתו פסח מצה ומרורים. ומפרש
החולץ פסח שהיו אבותינו אוכלין כזמן שכית
המקדש קיים על שום מה וכן למצח וכן למרור.
תרע לך שהוא בן כראמרין התם אמר ליה רב נחמן
לדאי עבדיה עבדא דשכיח מריה לבר הדין ויחביב
ליה דהבא וכספא מאי בעי למעכד ליה אמר ליה
צריך לאודויה ליה. ולשכחה אמר ליה פטרן
מסמיר מה נשתנה:

ע ב ד י מ ח י י נ ו לפרעה במצרים. היא
תשובת מה נשתנה כמו שפירשנו. והיה תשובת
הבן החכם בפרשת ואתחנן ואם תאמר מאי דהוה
חוח וסא לנו לספר כזה עתה לכן מסיים ואומר
שאילו לא הוציא קב"ה את אבותינו מצרים עדיין
אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים וכו'. ואותנו
הוציא משם: ו א פ י ל ו ב ו ל נ ו חכמים

בולנו נכונים כי מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.
כראמרין אפילו שני תלמידי חכמים הבקיאין
בחלבות פסח שואלין זה את זה כרי לקיים מצות
והגדת והנה מבאר רבינו הלכה למעשה:

פ ע ש ה כ ר ב י א ל י ע ר ו רכי
יחושע ורכי אלעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק.
שם מסו מנחלת בנימין בספר יחושע: ה נ י ע
ו מ נ ק ר י ת ש מ ע ש ל שחירות. פירש אחי
ר' בנימין נר"ו בא להודיענו שאלמלא קרית שמע
שהיא מצוה עוברת לא היו נמנעין מלספר ביציאת
מצרים: א מ ר ל ה מ ר' אליעזר בן עוריה
חרי אני בכן שבעים שנה. יש מפרשים בכן שבעים
ולא בן שבעים לפי שפסצה עליו וקנה ביום שנשתנה
נשיא. כראתא בכרובת אהרדי ליה תמני סרי
דרי חירותא וכו' ביום דרש בן זומא: ו ל א
ז כ י ת י שתאמר יציאת מצרים בלילות. פירש
רבינו אמרים קלעו וצ"ל לא נצחתו לחכמים שיוורו
לדברי כראמרן בכמה דוכתי בהא זכנתו פלוגי
לרבנן שנצחם כראיתו שהיו מלגנים פרשת יציאת
של קריאת שמע של ערבית לפי שאינה נוחתה אלא
ביום כדכתיב וראיתם אותו פרס לכסות לילה
כראמרן בכרובת שהיו מלגנין ואומרין דבר אל בני
ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלתיכם אמת ואמונת
כו' וכן פירש רבינו ישעיה וצ"ל לא זכיתו שאתם
יציאת מצרים בלילות שהייתי סבור אין מצותה
אלא ביום עד ששמעתי דרשת בן זומא מבאן ואיך
נתקן לאמרו ולחזכיר יציאת מצרים ביום ובליילה
ביום כאמת ויצו כבערב כאמת ואמונת ואם תאמר
וכי ר' אליעזר לא היה מהפלל קודם לכן תפלת
ערבית ומזכיר כו' יציאת מצרים ויש לומר מדלג
חיה ואפילו בקריאת שמע חיה מדלג פרשת יציאת
דכתיב וראיתם אותו פרס לכסות לילה ובליילה
אינה חובת יציאת. ועוד כי בפרשת יציאת אינו
כתוב כשכבך ובקומך וכל כך חיה מדלג עד ששמע
דרשת בן זומא וקבעם חוכה: י מ י ה י יך
הימים כל ימי חיך חלילות. שהיה לו לומר למען
תזכור את יום צאתך מארץ מצרים ימי חיך
וחכמים שהיו חולקין עם בן זומא היו דורשין ימי
חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא את ימות
המשיח כראמרן לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה
אלא שיהא שעבוד מלכותו עיקר ויציאת מצרים
ספל לה:

כ ר ו ך ה מ ס ו ם כ ר ך הו א . פירוש
להקב"ה קרי מסו שהוא מקומו של עולם ואין עולמו
מקומו. כראיתא בתנחומא הנה מסו אתי הנה אני
במסו פלוגי לא נאמר אלא הנה מסו אתי שהוא
מקום לעולמו ואין עולמו מקומו: כ ר ך ה ש נ ת

תורה לישראל כבוד הוא. יש מפרשין למי שרצו לדרוש מקראות הללו הכתובים ארכעה כנים מתחיל בברכות התורה וכן מירש רבינו ישעיה זצ"ל התחלת הדרשה היא ומכבר תחלה ואחר כך רורש: כ נ ג ר א ר כ ע ת כנים רכזה תורה. מילתא כנאמי נמשח היא ואינו ספור על מה שואלת למעלה ומירושו מצות ההגדה היא כתובה כארכע מקומות ולפי המקראות הכתובים אנו למרין שכנגד ארכעה כנים רכזה תורה כרמפרש ואזיל וקרי להו כנים כלומר שערין אין יודעין כלום כמו נעים: וכתב אחי ר' בנימין גר"ו הרי כאן ארכעה כרכות כנגד ארכעה פסוקים הכתובים כמצות ההגדה. ומצות הגדה היא מצות עשה והייתה טעונה כרכה אלא שנפמרת כקריאת שמע והרי קריאת שמע טעונה כרכה לפניה ולאחריה ואין מתוך חיבתה רמו עליה אלא ארכעה כרכות ואין מעונין חזרה ומלכות או יש לומר מה שאומרים כסוף אשר נאלנו היא כרכת ההגדה שהרי יש בה הזכרת מצוה ומרוד ופסח וכוסן הכית היו מקרימין ואומרין הניענו חיליה הזה לאכל בו פסח מצה ומרורים והרי יש בה תשובה לכל השאלות ועל כן מותמין בה ככבוד והותמין ככבוד למי שהיא מסכע ארוך. ולמה טעונה כסוף ההגדה למי שרוצין לדרוש כמה רשות כענין ההגדה ואם היה סובר תחלה אשר נאלנו לא היה חוזר למספרע ודרוש אל השעבור:

ה כ מ פ ה ו א אומר מה הערות והתקיים והמשפטים אשר צוה ה' אליהנו אתכם. מקרא זו כפרשת ואתחנן וכתוב כתריה ואמרת לכנגד עכרים היינו ונני ויתן ה' אותות ומופתים ונני ואותנו הוציא משם ונני ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ונני רבינו קלונמוס זצ"ל מירש כך היא השאלה של כן חכם ולמה אנו אוכלין התנינה קורם חספה והלא חספה עיקר הנס והיה לנו לאוכלו תחלה או אתה אומר לו כהלכות חספה שלפניך אנו אוכלין התנינה תחלה למי שאין אחר חספה אפיקומן כנמר אכילה כשנפמרין מתוך סעודה אוכלין את חספה כרי שיהא טעם חספה כפיו. ולאחר שאכל את חספה אין מפסירין אפיקומן כלומר אפיקו מיני מזון לקנינה סעודה שלא להפסיע טעם המצח מפיו. וזהו שאנו אוכלין כזית מצח כאחרונה ובר לפסח מפרש וכתריה נרמין התם כשם שאין מפסירין אחר חספה אפיקומן וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל: ועוד כתב ואם תאמר חלא הוא לא שאל אלא מדברי תורה רהיינו שאומר אשר צוה התקיים שנצטוו כמפרים והיינו שמיב לו מרדכין שאכילת חספה לאח"כ מרדכין יש לומר מה הערות והתקיים

המשפטים רהיינו לאכול חנינה ומסח ונראה שהפסח הוא עיקר מדאורייתא וכן שואל אותם למה שניתם הסדר והוא עונה אין מפסירין אחר חספה אפיקומן כמו שפירשנו. ואחי ר' בנימין גר"ו כתב אף על פי ששאלת החכם ותשובתו היא האחרונה שככל אלו השואלים אמילו הכי הקרימה כהגדה שראוי להקדים כרכרי חכמה ועוד שאנו צריכין לדרוש כפסוק והגדת כנגד ולספור אחריו סדר תהלת השעבור איך נתלנל תהלת ידירות ושעבורן והאותות והנסים שנעשו שם עד שעת יציאתן לחירות וכוראי שאלת החכם על עניני חספה שואל כך כתוב מה הערות והתקיים והמשפטים וכתוב התם זאת חוקת חספה וכתוב ככל חוקותיו וככל משפטי תעשה אותו וכשם שהוא שואל כענין כך משיכין לו כהלכה ועל חוקת חספה שואל משיכין לו כמו שכתוב כענין ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ונני וכך היא השאלה כשרואה הכן החכם אכיו עם שכניו נמנין על פסח אחר ומעמים מניע לאחר מהם חלק טועם והן מקסירין עליו לאכלו מה שאין רנילין לעשות כן כשאר הימים להתאסף להתחבר יחד כסעודה ולחפסיר לחלק טועם כזה. ולכן הוא שואל מה הערות והתקיים כלומר למה אתם צריכין להתחבר יחד כסעודה עתה שחאו יום חנינה ודרך תעולם לחסן ולשמוע עם אנשי בית ואם מפני חיבת חספה הרי יכולין לשלוח מנות איש לרעו כמו משאר הקרכות והנה שאלתו בדרך חכמה ומסור מה הערות והתקיים והמשפטים וכלל עצמו עתה שאמר אשר צוה ה' אליהנו. ומת שאמר אתכם ולא אותנו מי' ר' צדקיהו בר בנימין אחי שני זצ"ל שאין כזה מוציא עצמו מן הכלל כיון שאמר אליהנו אלא למי שאין שוחטין פסח על הקטן וכשם ששאל כענין כן תחיה ושוכתו כהלכה ואומר לו אין מפסירין אחר חספה אפיקומן שאין מפסירין מהכרה להכירה כרכתי ככית אחר יאכל ומתרגמין ככתורא הוא יתאכל ופתרון אפיקומן כלומר אפיקו מאני מהכא ואף על גב שאין מקום עתה לשאלה זו שאין פסח כוסן הזה לא סלקוהו מן ההגדה שהרי יש לנו מצת אפיקומן כמקומו. וכשאומרין אין מפסירין אחר חספה אפיקומן מנתנו לאתו הצי המצה חסמונה כמפת שהיא אפיקומן להראותו לכל בני חספה כלומר שהיא זכר לחספה:

ר ש ע פ ה א ו ס ר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו. מירש רבינו ישעיה זצ"ל כשם ששאל כרשע לכבו כך יענה לו הוא אמר לכם ולא לו או אתה ענה אותו כעבור זה עשה ח' לי ולא לו שאילו היה שם לא היה ננאל אלא

היה מת בלשמה ימי אפילה. ואחי ר' בנימין נר"ו
 כתב מה העבודה הזאת לכם בירושלמי מפרש מה
 העבודה הזאת שאתם מסריחים עלינו ככל שנת
 ושנה מירש רקאמר לשון עבודה ותימה רקרא נמי
 לשון עבודה כתיב ועבדת את העבודה הזאת ויש
 לומר ביון שלשון עבודה שממע על שני פנים.
 האחת עבודת רצון מאהבה כמו ועבדתם את ה'
 אליהם ולעבדו בכל לבבכם. והשנית עבודת טורה
 ועמל כמו ויעבדו מצרים ומעבודה קשה ואנו רואין
 בו מדה רשע שהרי הוציא עצמו מן הכלל רקאמר
 לכם רמשמע לכם ולא לו ובפר בעיקר שלא חזיר
 השם בענין ואינה נראית לו עבודת השם לכך אמר
 מה העבודה הזאת לכם בלומר המורה הוה עליכם
 למה ובי מה אתם וובין בו אף אתה חקחה את שניו
 וכתב ושני בנים תקחינה בלומר לך לו משלו ואמור
 לו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו שאילו היה
 שם לא היה ננאל לפי שכל מרותיו של חקב"ה
 מרה כנגד מדה הוא אינו מאמין בנאולה לפיכך
 אינו ראוי לתגאל וכן מצינו בשאמר אלישע בעת
 מחר שאת סולת בשקל ויען השליש ויאמר והנה
 ה' עושה ארובות בשמים ולא האמין והנביא השיבו
 חנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל ויהי לו בן
 וירמסו אוהו העם בשער וימת שדה כנגד מדה. ועור
 כתב מה מתמיהין ואומרין ואין השלש תשובות הבן
 חרשע על סדר המקראות כמו שמסודר בהגדה.
 ונראה בעיני שאין בזה שני ובסדר המקראות
 בפרשה כך סדרן בהגדה והא לך סדר המקראות
 בפרשת משכו כתיב ויהי כי לבאו אל הארץ אשר
 יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת
 והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת
 לכם ואמרתם ובה פסה וגו'. ובפרשת קריש לך כתיב
 ועבדת את העבודה הזאת בהרש תוה וסמיך ליה
 והגדת לבנך ביום החתא לאמר בעבור זה עשה ה'
 לי בצאתי מצרים והוא מוסב על השאלה שלמעלה
 בפרשת משכו מה העבודה הזאת לכם שהרי באן
 נמי כתיב עבודה כמו שאמר בסמוך למעלה הימנו
 ועבדת את העבודה הזאת בהרש תוה ואף על פי
 שמתחין הפסוקין זה מזה לשון עבודה היא
 המקרתן להוריע שהיא תשובת שאלת העבודה
 של מעלה ומה שהשיב תחלה ואמרתם ובה פסה
 אין בו כל צורך תשובתו אלא אף על פי שהוא
 רשע ושאל ברשע לבבו מה העבודה הזאת והמורה
 הוה עליכם צריך להוריע עיקר המצוה ברי שלא
 יבוח אותה לכך אמר ובה פסה בלומר אינה עבודה
 של טורה אלא עבודה של רצון שאין לשון ובה
 אלא רצון במה רתימא לרצונכם ותבוחו וכן על
 מה שלא חזיר את השם וכמר בעיקר לפיכך

משיב ואומר לו לה' לשם השם אנו עושין ומה
 שאמר לכם ולא לו שהוציא עצמו מן הכלל ותשובת
 בפסוק והגדת בעבור זה עשה ה' לי ולא לו ואם
 היו שני הפסוקין מקורבין לא היה צריך לתחיל
 בפסוק השני והגדת לבנך אלא היה מחבר תשובת
 בפסוק זה אל ואמרתם ובה פסה לפי שהיא סיום
 התשובה עכשיו שהפסוקין מרוחקין והוצרך לתחיל
 בו והגדת לבנך נמצוין למדין עור מסנו שאנו
 צריבין להגיד הענין לפי שאינו יודע לשאול גם
 שינוי השלשן והגדת מוביה שהיא פתיחת פתח
 והגדה לפי שאינו יודע ואינו שואל שבכל השאר
 שכתב בהן שאלה נאמר ואמרתם ובה פסה ואמרת
 אליו ואמרת לבנך וכאן נאמר והגדת לפי שאינו
 שואל ולא הוצרך חסרון לכתוב בשאלת הבן חרשע
 ואמרתם ובה פסה שאין בזה תשובה כנגד רשע
 לפיכך קיצר בלשונו וכתב בעבור זה עשה ה' לי
 לי ולא לו וריו:

ו ת מ ה ו א מ ר מה זאת תם
 קורא לפי שאינו חכם שידוע ולחסידי
 שאלתו בדרך מוסר וחכמה וגם אין בו רשע לחמיק
 ברשע לבבו אלא שואל סתם מה זאת. וכן הוא
 הפסוק בסוף פרשת בא אל פרעת והיה כי ישאלך
 בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזון יד
 הוציאנו ה' מצרים מבית עבדים:

ו ש א י נ ו י ו ר ע ל ש א ו ל את
 פתח לו שנאמר והגדת לבנך. עשה לו פתח ברי
 שבינו וישאל כמה רתימא פתח פיה לאלם שנאמר
 והגדת לבנך:

י ב ו ל מ ר א ש ה ו ר ש. בלומר
 מאחר שאנו מקיימין לרדוש בחלכות המועד קודם
 המועד בן בזה יעשה פתח לבנו ותחיה מצות
 והגדת נותנת מראש תורש שהרי עומד בראש תורש
 ומזוהר על חספה שנאמר תורש תורש הוה לכם ראש
 חדשים וגו' דבר אל בני ישראל לאמר ויקחו להם
 איש שו וגו': ת ל מ ו ר ל ו מ ר ביום החתא.

בלומר מצות ההגדה נותנת ביום חנס: א י
 ב י ו מ ה ח ו א יבול מבעור יום. מירוש
 משעת שחימת הפסח שהרי כתיב בו מועד צאתך
 מצרים תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא
 בשעה שמצא ומרור מונחים למנחך הא למדת שמצות
 ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אחרתו
 ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחימתו. ובזמן
 שבית המקדש קיים היה אומר בשעה שפסח ומצה
 ומרור מונחים למנחך לשון זה שממע שמראה לו
 באצבע על השולחן מצה זו מרור זה:

מ ת ה ח עובדי עבודה דה חיי אבותינו
 כיו. לפי מה ששינוי בתחיל בנות ומסיים בשבח

ואומרים עלה מאי ננות רב אמר מתחלה ושמואל אמר עברים היינו עבדין בתרווייהו ומתחלה הוא כוכב על מה שאמרנו למעלה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומדור מונחים לפניך וכוכב הפסח היה אומרים כוכב שפסח ומצה ומדור מונחים לפניך. ומצאתי מפרשין לפי שהמסור לעבודת כוכבים אסור באבילת פסח ברכתיב כל בן נבר לא יאכל בו ואנו עוסקין בהלכות הפסח למיכך הוכיח עבודה וזה וברי שישמעו חכמים וילמדו מסור. ומבין לפי שהוא צריך להזכיר יציאת מצרים וידידתן לשעבוד איך היה והנסיים והנפלאות שעשה עמנו בא להוריע בני הכל היה כפי מנוכח אהבתו אלינו. שהרי לאברהם היו כמה בנים ומולד אלא אבן אבן. שהרי ביעקב וכן ליצחק יעקב ועשו לא בחר אלא ביעקב כמו שמפרש הולך. ונוד עליהן שעבוד מלכות בעולם הזה כרי לזכותם בעולם הבא כמפרש בבראשית רבה בענין בין חתרים: ו א ר כ א ת ז ר ע ו. מפרש בירושלמי וארבע חתיב חרבה רינים רבתי בעבורם: ו א ת נ ל ע ש ו א ת ה ר ש ע י ר. יש מפרשים הרי שירדן על שם ושעירים יקררו שם: ו י ע ק ב ו ב נ י ו י ר ד ו מצרים. לפרוע שמר חוב שנגזר עליהם בין חתרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל ליריתן לשעבוד שכשם שמכריבין על המוכת כך מכריבין על הרע: ש ה ק ר ו ש ב ר ו ד ה ו א מחשב את הקץ לעשות מה שאמר לאברהם אבינו בין חתרים. מירש אחי ר' בנימין נ"ו שח שאמר שהקב"ה מחשב את הקץ לא מאי יציאת מצרים אלא אנאולא אהרונה קאי והוא ההחיות לב אומרי ההנהגה לפי שבשורות קאי חתרים הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו כל הנלוות ושעבודן ונאולתן ועבשיו שנאמר למפר יציאת מצרים לכם מתחיל על החכמה שתבטיחן ומשתעשעין ומתנחמין בה שעתיד לקיימם להן באהרונה כמו שקיים בראשונה וכן פתרונו ברוך שומר הבטחתו של ישראל כלומר ברוך המסוג שעתיד לשמור לנו הכחמה של נאולה שהחכמה. ברוך הוא שהוא מחשב את הקץ תמיד ואומר מתי יבא הקץ והעת של נאולה לעשות מה שאמר והבטיח לאברהם אבינו בין חתרים שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תרע וגו' בארץ לא להם בבבל ועבדו כמדי וענו אותם כיון וגם את חנוי אשר יעבדו ון אנכי באדם ובכולו חתם ואהרי בן יצאו כרכוש גדול הרי החכמה של נאולה כך נדרשין בבראשית רבה ועוד פ"י טעם אחר ברוך שומר הבטחתו של ישראל ששמר להן הבטחתו שתבטיחן

לחוציאן ממצרים והיה מחשב על הקץ לרלנו ולקסנו וכן מירשו שאותן ק"צ שנים שאנו חסרין לשעבוד מצרים כמה שחיתה הנזירה שהנזירה חיתה ארבע מאות שנה והם לא נשתעברו אלא מאתים ועשר חרי אנו צריבין להשלים חשבון ק"צ שנים משעה שחיתה הנזירה בין חתרים שבשאתה מחשב בין חתרים עד שנה שיצא ישראל ממצרים תמצא ארבע מאות וששים שנה מבונין צא ולמר משמעות הפסוקים ומירשו בנזירת בין חתרים כתיב ויאמר לאברהם ידוע תרע כי נר יהיה ורעך בארץ לא להם ועברום ועני אותם ארבע מאות שנה וכיצאת מצרים בני ומושב בני ישראל אשר יבנה במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה ובשאתה מחשב כל השנים שעמדו ישראל במצרים משעה שירדו עד שעה שיצאו לא תמצאם אלא מאתים ועשר שנים כוא וראה כי קהת היה מירודי מצרים והיה קל"ג שנים עמרם בנו היה קל"ו שנים וכיצאת מצרים כתיב ומושה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה ובשאתה כולל כל שנות קהת ושנות עמרם ושמונים של משה אינם עולים לארבע מאות שנים כל שכן שאתה צריך לחוציא מהם כל שנים שהיה לו לקחת עד שלא ירדו למצרים ועד שלא הוליד עמרם וכן אתה צריך לחוציא השנים שהיו לו לעמרם עד שלא נולד משה ואו תמצא החשבון מכוון: והנה אנו צריבין למרש רבותינו ו"ל אמרו רבותינו שבשיררו למצרים נולדה יוכבד בין החומות והיא השלישית מין שבעים נפש שבשאתה מונה מרסן לא תמצאם אלא ששים ותשע כסדר עולם בת מאה וששים היתה יוכבד כשילדה את משה הרי מירירתן למצרים עד שנולד משה ק"צ שנים וכתוב ומשה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה חרי מאתים ועשר ויסמן לרבר רד"ו שמה והנה אנו צריבין להשלים החשבון ארבע מאות שנה של נזירת בין חתרים ק"צ שנה וזה שאמרנו למעלה שהקב"ה חשב את הקץ פ"י אותן ק"צ שנים החסרין מחשבון ה' שנים השיב אותן מכין חתרים שנאמר כי נר יהיה ורעך בארץ לא להם משעה שחיה יך ורע והוא זמן תחלת הנזירה צא והחשב פ"י שנה של יצחק עד שנולד יעקב ברכתיב ויצחק בן ששים שנה בלרת אותם וק"ל שנה שחיה לו ליעקב כשירד למצרים ברכתיב ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה חרי ק"צ שנה משנולד יצחק עד שירדו למצרים ובמצרים עמדו ר"י שנה חרי ארבע מאות שנה מבונין משנולד יצחק עד שיצאו ממצרים נמצא הפסוק של נזירת בין חתרים מקיים וכך משמעו של פסוק ויאמר לאברהם ידוע תרע כי נר יהיה ורעך בארץ לא להם ועברום וענו אותם

כך הם כפרת והיה כי תבוא ארמי אובר אכי וירד מצרימה ויגר שם כמתי מעט והיה שם לני גדול עצום ורכ וירעו אותנו המצרים ויענינו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצטק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ויוציאנו ה' מצמצים ביד חזקה וכדורע נסויה וכמורא גדול ובאותות וכמופתים ורודש וחולק כל אחר ואחר על משמעו:

ו י ר ד ס צ ר י ס ה אנוס על פי הרב. פירוש כשירד יעקב אבינו כמצרים באונם ירד ולא כרצון למי שהיה יורע שעתידין בניו להשתעבר שם ואלמלא לנלוס ויחס לא ירד לשם ומנין שהיה אנוס שנאמר אל תירא מרדה מצרימה מכלל שהיה שם מירא לירד מפנה השעבוד: ו י נ ר ש מ למס שלא ירד יעקב אבינו להשתקע כמצרים. פירוש להתישב שם אלא לגור להתגורר שם עד שיעברו שני הרעב ואחר כך ישובו לארץ כנען שנאמר ויאמרו אל פתח לגור בארץ כנען כי אין מרעה ונו': כ ס ת י ס ע ט כמה שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. ופתרון כמתי מעט כאנשים מעטים כמה רתימר כל עיר מתים והם בעים כנגד שבעים אומות: ו י ה י ש ש מפרשין מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. יש מפרשין שנמצאו יחד במקום אחר ועיר אחת שהיו ישראל מצויינין ומסומנין לגוי גדול לשון ציון ואחי רבי ומתי מספר לא היו נכלעין כמספר כל החתמן הגדול שבמצרים אלא היו מצויינים ומסומנים ברתם ומנהגם עד שהיו ירועים ניכרים ונקראים גוי כפני עצמו בלומר שהיו נחשבים אומה כפני עצמה ראמר מר נכוחת ארבעה רבדים ננאלו ישראל מצמצים שלא שינו את שמם ושלא שינו את לשונם. ושלא היו בהם פרוצים כעריות ושלא היו בהם מלשינים:

ל ג ו י ג ר ו ל ע צ ו מ כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו כמאר ונו'. שם כמשמעו שהיה עם פניא ותקיה כתרנומו ורבינו ישעיה זצ"ל פירש לגוי גדול אינו מדבר כדביו עם שהרי אומר לפניו ועצום כמה שנאמר אלא סי לגוי גדול שהיו גדולים והשובים כמצרים כמו שאומר ארם גדול וכמו שתקיה נם האיש משח גדול מאר: ו ר כ כ ס ה ש נ א מ ר רכבה כעמח השרה נתתיך ונו'. פי' רבינו ישעיה זצ"ל ורב אינו שם רב ומר הרבה שהרי אומר ועצום אלא פירוש חולך ומתרחב: ו ת כ ו א י כ ע ר י ע ר י י מ שרים נכוננו ונו'. זה מרבר כשהיו כנות ישראל יולרות כשדה מפני פחד המצרים כמו שנאמר תחת התפוח עורתיך פי' לשון ער ועונה

ארבע מאות שנה בלומר תרע כי נירות יהיה נגור על זרעך משעה שגולר ועברות ועיני ובין השעבור והנירות והעיני יהיה ארבע מאות שנה. תרע שבל שנות האכות היו בנירות ומלמול וישב יצחק כנדר ויאמר אבימלך כך פעמטו ובן אמר יעקב ימי שני מגורי שכולן היו בכלל נירות ותנה אנו צריבין לקיים הפסוק חשני ומושב בני ישראל אשר ישבו כמצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמרו רבותינו כשנראה לאברהם בין הכתרים היה אברהם בן שבעים שנה ובשגולר יצחק היה בן ס' שנה. נמצא משנגורה הנגורה בין הכתרים עד שגולר יצחק שלשים שנה ומשגולר יצחק עד שיצאו ישראל מצמצים ארבע מאות שנה הרי שנגור בין הכתרים עד שיצאו מצמצים שלשים שנה וארבע מאות שנה ובך משמעו של פסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו באותה נירה ושפר חוב של נירות ושעבור הנגור עליהם כמצרים משעת הנגורה עד שספרעו אותה החוב שלשים שנה וארבע מאות שנה ותנה כל המספרות מסויימין ודכוברן על אומותינו:

ו ח י א ש ע ר ה לאבותינו ולנו. פי' אחי ר' בנימין גר"ו הכסחת הגאולה שהכפיה חקב"ה לאברהם אבינו בין הכתרים כשהראה לו השעבור וגליות היא אותה החכמה שעמדה לאבותינו כמצרים ובכלל וכמרי וביון והיא העומרת לבו כארומם רבץ ארמה או כל הגליות וכן הוא ספורש כבראשית וכן אומר לו בכל השבעו ו מרי גדולה זו וין נופלת עליו וו ארומם ובשם שהראה לו השעבור כן הראה לו הגאולה כמו שפירשנו למעלה ואחרי כן יצאו ברבוש גדול על כולן הוא אומר בן: ש ל א א ר כ ל ב ר עמד עלינו. בלומר לא המצרים כלבר עמדו להרע לנו אלא בכל רוד ורוד עומרים עלינו להרע לנו ולכלנותנו ככה אותה הנגורה של גליות שנגורה בין הכתרים וחקב"ה מציילנו תמיר מירם כאשר הכתיחנו:

צ א ו ל מ ר מה כפש כל מה הארמי לעשות ליעקב אבינו. שגם הוא כן אבן אותה הנגורה שפרעה לא גור בתחילת נגירתו אלא על הזכרים כרבתים כל חכן חילור היאורה תשליכוהו ולכן כפש לעקור את הכל שנאמר פי' לאל ירי לעשות עמכם עם אלמלא החלום כמו שפירש וחו"ל אלהי אביכם אמש אמר אלי חשמו לך מרבר עם יעקב ונו'. וחו שנאמר ארמי אובר אכי שלא בא אלא לאברו והקב"ה מצרף לכן לרשעים מחשבה למעשה לכך נאמר ארמי אובר אכי. לאחר שניצל מלכן פגע לו פגע אחר שנאמר וירד מצרימה. והנה רורש כל סדר וחולק הפסוקין בראמרינו חתם ורודש מארמי אובר אכי ער שהא נומר כל הפרשה ומרד המספרות

חנם ולא מירשו מנשותיהם למיכך נזר למילות אם
 כן הוא והמתן אוהו ואם בת היא ותיה כיון שראוי
 פרעה שלא הועיל בניירתו כלום ברכתיו תחזין
 את חילדים הזר ונזר כל הבן חילור תחזוין
 השליכו: ו א ת ע מ ל נ ו אלו הכנים כמו
 שנאמר כל הבן חילור ונז' הכנים קרי עמל לפי
 שהארם עמל כחן בניירולן ומצינו כיצוא כוח למח
 יסעוף האלחים על קולך וחבל את מעשה יריך הם
 הכנים כדאמרינן בעון נרדים בנים מתים: ו א ת
 ח צ נ ו זה הרחק כמה שנאמר ונס ראיתי
 את הלחץ ונז' יש מפרשים על שם הרחוק שחיו
 החנושים רוחקין אותן להשלים תוכן הלכנים וכן
 תרגום והחנושים אצים לאמר כלו מעשיכם ונז'
 ושלמונייא רחקין למיטר:

ו ו צ י א נ ו ה' מ צ ר י מ א
 על ירי מלאך ולא על ירי שרה ולא על ירי שליח
 אלא הקב"ה בעצמו כמה שנאמר ועברתי בארץ
 מצרים ונז' מירש רבינו ישעיה זצ"ל משה לא היה
 שליח אלא לרבר לפרעה אבל לא היה בירו כח
 לחוציא אלא הקב"ה בעצמו. ואחי ר' בנימין נר"ו
 פי' מבת בכורות שהיא מכה אחרונה שהביא הקב"ה
 על המצרים כמצרים שעל ירי אותה המכה יצאו
 לחירות לא חביא אותה על ירי מלאך או על ירי
 שליח אלא הוא בעצמו חכה אותם ברכתיו וה' חכה
 ונז'. ושאר כל המכות רובם נעשו על ירי משה
 ואהרן וזה שמפרש ותולך ועברתי והכיתי בולן
 מיעומין גינהו וזהו שאומר ולא יחן המשתוע לא
 אל בתיכם לנגוף אינו קשה שהמכה בעצמה קרי
 משחית כמו שנאמר בהחלת חענין ולא יחית ככם
 נגף למשחית ונז' ומח שכחבו וישלח מלאך ויוציאנו
 ממצרים משמעו כמו שפירש הרב זצ"ל וישלח מלאך
 לרבר אל פרעה ולעשות האותות ויוציאנו ממצרים.
 עור פי' אחי ר' בנימין נר"ו לא על ירי מלאך כו'
 לפי מה שמצינו בכניסתן לארץ נאמר הנה אנכי
 שולח מלאך לפניך ונז' ויצא אף יציאתן ממצרים
 על ירי מלאך לרבר נאמר ויוציאנו ה' ממצרים
 הוא בכבורו נלח עליהם ונאלם כמו שמפרש לפנינו
 או הנסח אלחים ונז' ומח שכתבו וישלח מלאך
 ויוציאנו ממצרים מצינו שהנביאים נקראו המלאכים
 במח רחמיא ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבונים
 זה פנחס ויחיו מלעיבים במלאכי אלהים ובזוים
 רברו ומתעבים כנביאיו. ויש מפרשים ועברתי
 והכיתי כל חני מיעומין אינם מסדר התורה ואינם
 תיובים במכילתא עם כל שאר התורה למיכך אינם
 עיטר ואין רבי נזח לאמרי:

ב י ר ח ז ק ח זה הרבר כמה שנאמר הנח
 יר ה' הויה במפקך אשר בשרה ונז'. מצינו

בלומר שם עשיתי אותך לי לבן ושמת חבלת ילרדך
 לשון חבלי יולרד ומח שאומר באכרדה ואנכי הולך
 ערירי פתורנו בלא ער כמו שיאמר כן שרש ובכל
 חבואתי תרש והתרנום שלו בלא ולר וכשחיו בנות
 ישראל יולדות בשדה חיתה כולעת הארץ את הולרות
 מפני המצרים וחיו המצרים חורשים עליהם כמו
 שכחבו במרש על נבי חרשו חורשים ולאחר כך
 ותבואי כברי עריים נבנו ושערך צמה ואת
 ערום וכו' שחיו חורוין לכחיהן בשחן נרולים. ואת
 ערום ועריה מן המצות כשנאלתיך ממצרים:

ו י ר ע ו א ת נ ו ח מ צ ר י מ כמה
 שנאמר חכה נתחכמה לו ונז'. יש מפרשין וירעו
 נתחכמו היאך להרע לנו. אמרו שומח היה עשו
 שהיה ממתין עד שימות אביו לחרון את יעקב שבין
 כך ובין כך חוליר בנים ונירלן ובן לבן שחלך אחר
 החלום שנאמר לו השמר לך מרבר עם יעקב ממוב
 ועד רע אבל אנו נתחכם לעקור את כולם כרי שלא
 יגינישו. ופתרון וירעו כחרו חנוירה הרעה שיכלו
 לבחור להרע לנו: ו י ע נ ו נ כ מ ח ש נ א מ ר
 וישמו עליו שרי מסים למען ענותו כסבלותם ויבן
 ערי מסבנות לפרעה ונז'. יש מפרשין על זה שהיו
 משעברין אותן לעבורה וזה כמה תיטרם ישאוחו
 על בתה ויכבלוהו: ו י ת נ ו ע ל י נ ו עבורה
 קשה כמה שנאמר ויעבירו מצרים את בני ישראל
 כפרך. כתלהלח כפח רך ולכסוף כפרך: ו נ צ ע ק
 א ל ה' אלהי אבותינו כמה שנאמר ויחיו כימים
 חרכים החם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל
 מן חעבורה ויועקו ונז'. אף על פי שלא נזכרו
 אבות כפסוק הזה כפסוק שלאחריו מוכיה וישמע
 אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו ונז'
 וכן הוא אומר ה' אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי
 אברהם יצחק ויעקב לאמר פטר מפרתי אתכם ונז':
 ו י ש מ ע ה' את קולנו כמו שנאמר וישמע
 אלהים את נאקתם ונז'. יש מפרשין וישמע ה'
 את קולנו בזכות אבות באכרדה הוא אומר עקב
 אשר שמע אברהם בקולי ביצח נאמר הקול קול
 יעקב אחר לו ואחר ליעקב: ו י ר א ת ענינו
 זו פרישה דרך ארץ כמו שנאמר וירא אלהים את
 בני ישראל ונז'. מירש רבינו ישעיה זצ"ל אין זה
 עוני השעבור שהרי כבר נאמר ואת לחצנו אלא
 זהו פרישות מנשותיהם כרי שלא חוליר להחטית
 את חילדים. ואחי ר' בנימין נר"ו פי' ענינו לשון
 אם תענה את בנותי מזורת ועונתה כמו ערירי
 הפך ער. מסע מפרת. חנה וכלה סעיפיה. אף באן
 עינו הוא עונת וזה מתעב תשמיש שכיון שנזרו
 אם כן חזק והמיתין אותו מירשו מנשותיהן אמרו
 מה לנו נוליר לכבלה וחיו בחן שחיו סומכין על

לשון יד במכת רבר ומפורש באגרת תהלים כל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים הביא מכת רבר עם כל אחת ואחת שנאמר ויסגר לברר בעירם ומקניהם לרשפים פירוש מבין שהסגיר מקניהם לרשפים במכת ברר ושזו רבר. וממנו אנו למדין לשאר מכות שהיה רבר עמח: ו כ ב ו ר ו ע נ ס ו י ה זז והרב במה שנאמר והרבו שלומה בירו נטויה על ירושלים. מי מציינו לשון נטויה במכת הרב. כתב אחי ר' בנימין נר"ו וזו שם המפורש שנקרא הרבו של משה והוא כתוב בספר שעשה במצרים. ועוד כתב בשם מורי הרב ר' מאיר נר"ו טעם אחר וכי איזו מכת הרב מציינו במצרים אלא זה מה שררשו רבותינו ז"ל בפסיקתא רותיה כתצי הליכה בשעת שאמר משה ומת כל כבוד נתבנסו כל הבכורות אצל אבותיהם אמרו לתן בנין דאמר משה ומת כל כבוד וכל מה דאמר משה על הלין עמא אחא עליהון אלא איתון וניספ אילין עברייא מבינן ואי לא אינן מיתין אמרו עשרה בניס לאחד ממנו ימותון והר מנכון לא יקום על אילין עברייא אמרין כל סמא מילתא ניויל נבי פרעה דהוא כבוד דילמא הוא הייב על נפשיה ונפיק אילין עברייא מבינן הלבו אצל פרעה אמרו לו בנין דאמר משה ומת כל כבוד וכל מה דאמר משה על הלין עמא אתא עליהון אלא קום אפיק אילין עברייא מבינן ואי לא הלין עמא מיתין אמר קומו צאו וקפחו את שוקיהם של אלו אנא אמרתי או נפשי או נפשיתון ראיין עברייא ואתון אמרין חברין מיר יצאו תכבורות והרנו באבותיהן ששים רבוא הרא הא רבתיב למכת מצרים בכבוריהם במצרים אין כתיב כאן אלא בכבוריהם שכבורות הרנו בהם וזו היא מכת הרב שהיתה במצרים: ו ב מ ו ר א נ ד ו ל זז ונילוי שבינה. מי שנללה חקב"ה בכבורו והתב כבורי מצרים והוציא ישראל מתחכם כמו שנאמר או הנסא אלהים לבוא לקחת לו נוי. בבראשית רבה פרשה מ"ח אמר ר' יודן מלכא לקחת לו נוי עד ובמוראים נרולים ע"ב אותיות ואם יאמר לך ארם ע"ה אמור לו צא מהן נוי שני שאינו מן המנין והם חגנות השם הגדול כנגד בן ע"ב אותיות תרע שכן כתיב זה אלי ואנוהו שהיו מראים כבורו באצבע: ו ב א ו ת ו ת ז ה ס מ ס ה כמה שנאמר ואת המטה הזו תקח בידך וגו'. והוא על האותות ישעשה עם המטה שנחמך לנחש ותוד ובלע ונעשה מטה ובלע ממות ההרטומים וכמה אותות נעשו בו ומצינו באגרת שהיו חקויין עליו עשר מכות נוסדקין רצ"ך ער"ש באה"ב כסימנו של ר' יהודה: ו ב מ ו ס ת י ס זה הרם כמה שנאמר ונתתי מופתים בשמים

וכארץ. וזו שנחמנו סימי מצרים לרם ומצינו שמכת רם נקראת מופת כרתוב ונתתי מופתים וגו'. כתב אחי ר' בנימין נר"ו למה הזכירו מכת רם ומכת רבר מכל עשר מכות כשאתה מצרף אותיות שתיחן עולין בנימטריא מאתים ותמשיני ותוא כנגד ההשכון הגדול שדורשין התנאים לפנינו למכת שלל חים ומכלל אתה למר מכות שלקו במצרים. ובשאתה מצרף מטה והרב עמחן עולין ארבעתם בנימטריא תקי"ד ת"ק עולה השכון כל המכות לפי השכון כל התנאים שדורשים בהן וי"ד היתרין כנגד הארבעה עשר אותיות הלולין בעשר מכות שלקו המצרים. ערב כתיב חסר וי"ו וכן כבר כתיב חסר כל"א וי"ו:

ד ב ר א ה ר ביר חוקה שתיס כוי. עד חנה מירש שלקוסים בעינין אחר והוביח מהן קצת מהמכות שלקו ועתה רוצה להוכיח מהם כל עשר מכות שלקו במצרים. ביר חוקה שתיס. ובורע נטויה שתיס. ובמורא נרול שתיס. ובאותות שתיס. ובמופתים שתיס. מי אי על פי שיר חוקה משמע אתה וזרוע נטויה משמע אתה מתוך שאנו רואין שמוכיב כאן ובמורא נרול לשון יחיד ובפסוק או הנסה בופלו לשון רבים ואומר ובמוראים נרולים דמשמע שנים הרי הן למדין ממנו כמו שבפסל במורא נרול בן צריך לבפול ביר חוקה ובורע נטויה ויגיד עליו רעו. או יש לומר מתוך שאנו רואין שהלך בין יד לזרוע ואין יד בלא זרוע ולא זרוע בלא יד אם בן בשהזכיר ביר חוקה הרי כאן שנים יד וזרוע מציינו לשון חוקק אצל זרוע כמה רתימא חנה ה' אלהים בחוק יבא וזרועו מושלה לו וגו' וכן בשהזכיר זרוע נטויה כאן שנים זרוע ויד ומצינו לשון נטויה אצל יד כמה רתימא עוד ירו נטויה ומקרא מפורש בירמיה ונלחמתי אני אתכם ביר נטויה וביר חוקה וגו'. או יש לומר דקראמר ביר חוקה משמע שמכה ותחורת ומכה וכן חוקק נטויה לאחר שהבהה עוד היא נטויה לתכות וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו:

ר ב י ה ו ד ה חיה נותן בהן סימנין רצ"ך ער"ש באה"ב. כתב רבינו ישעיה ועז"ל תימח מה סימן נתן ר' יהודה וכי אין ארם יורע ליקח מכל תיבה אוה אתה ולעשות סימן אלא כל בא ר' יהודה אלא ליתן הסימן של השכון המכות שלקו על חים שרי יוסי חיה אומר המטים מכות ורבי אליעזר אומר מאתים ור' עקיבא אומר מאתים והמטים ובין כולם עולים המש ממות ועל זה אמר ר' יהודה הסימן רצ"ך ער"ש באה"ב שעולה המש ממות ואחת וכמספרי' לא קסדינן על אחת חסר או יתר ויש מספריין אחת יתירה כנגד אצבע אלהים היא שנאמר במצרים ולכך נתן הסימן לתודיע

זה הרם כמה שנאמר ונתתי מופתים בשמים

שבכולן לקו. ומורי הרב ר' מאיר אמר בשם הר"ר יהודה החסיד זצ"ל לפי שבתהלים אינם סרורים הסכות כמו שהן סרורין בפרשה לפיכך נתן ר' יהודה סימן הללו להוריע שסדר הפרשה עיקר. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב לפי שהסכות יש מהן שהיו בהתראה ויש מהן שהיו שלא בהתראה לפיכך בא ר' יהודה ונתן סימנין הללו ולהוריע איזה מהן היו בהתראה ואיזה מהן היה בלא התראה לכך הפליג תיבת רצ"ך ר"צ בהתראה ק' בלא התראה וכן ער"ש ע"ד בהתראה ש' בלא התראה באח"ב ב"א בהתראה ח' בלא התראה כ' אחרונה כהתראה. ועוד כתב מעט אחר רצ"ך שלשמה היו על ידי אהרן ברם כתיב אמור אל אהרן כך מסך ונמח ירך על מימי מצרים. בצפדדעים כתיב אמור אל אהרן נמח ירך במסך על ההרות וגו'. בכנים כתיב אמור אל אהרן אחיך נמח את מסך וחק את עפר הארץ וגו'. ער"ש ערוב דבר לא ע"י זה ולא ע"י זה שהיו על ידי שניהם שנאמר קחו לכם מלא הפניכם פיה כבשן וזרקו משה חשמימה וגו' הליחה היתה על ידי שניהם. באח"ב בא"ח על יד משה כבוד כתיב נמח את ירך על ארץ מצרים בארבה. בחשך כתיב נמח ירך על השמים ב' סכות בכורות לא על ידי זה ולא על ידי זה נמצאת סדר הסכות שלשה על ירי הקב"ה שלשה על ידי אהרן שלשה על ידי משה ואתה על ידי שלשתן שהיו קחו לכם מלא הפניכם פיה כבשן וזרקו משה חשמימה ולפי זה המעט עולה הסימן רצ"ך על ידי אהרן ער"כ ערוב דבר בכורות על ידי הקב"ה שהיו היתרה על יד כולם אח"כ על יד משה אויב הושך בר' וכיון שכבר ובכורות ראש התיבה שלהם ב' אין אנו צריכים לשנות הסימן שהרי הסימן רצ"ך וסימן בא"ח עולה יפה וכן ע"ר עולה יפה ומפני אות אחת לא נשתנה הסימן :

ד ב י י ו ס י ה נ ל י ל י אומר מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר סכות ועל חים לקו המשים סכות במצרים מהו אומר ויאמרו ההרמומים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל חים מהו אומר וירא ישראל את חיד הנדולה וגו' כמה לקו באצבע עשר סכות וכו'. פי' לפי שבמצרים לקו עשר סכות וכתוב בהן אצבע ובים נמ' לקו עשר סכות כמו ששינו באבות עשר סכות הביא הקדוש כרוך הוא על המצרים במצרים ועשרה על חים ומפורשין באבות רד' נתן ובמכילתא ובמכות שעל חים נאמר וירא ישראל את חיד הנדולה ויש ביד ח' אצבעות אם כן יש לנו לידע שאותן עשר סכות המפורשין על חים לקו אותן בכל אצבע ואצבע כמה שלקו באצבע אחת עשר

כמה סעלות סובות למקום עלינו. יש מפרשין לפי שאילו הנזאים היו מעלין כל אחד ואחד בחשבון לפיכך אמר כמה מעלות סובות כלומר עריון נזבל לספר ולהרבות במעלות הסובות והנשים שעשה לנו המקום כמה וכמה מרוב חיבתו עלינו וכן מפרש וחולך אלו הוציאנו מצרים ולא עשה בהם שפטים היה גם נרול ותיח די לנו כמפורש כאנדה או הנסה אלהים לבא לקחת לו נוי מקרב נוי מהו נוי מקרב נוי כוח שמושך העובר ממני אמו בלא זמנו שלא היו ראוין לצאת שהיתה מדת הדין מסמנת עליהן אלו עובדי עבודה זרה ואלו עובדי עבודה זרה אלו סגלי עריות ואלו סגלי עריות כו'. ואחרי שכפל לנו חנם הזה להוציאנו מצרים ולעשות בהם שפטים על ידי ששעברו בנו. אם עשה בהם שפטים ולא עשה דין כאלהיהם היה גם נרול ודי לנו. ואחרי שכפל חנם לעשות בהם שפטים ולעשות דין כאלהיהם כדי שלא יאמרו כי אותן הסכות יראתם הביאה אותם עליהם ולא לקו מהסת השעברו שהשתעברו בנו. אם עשה דין כאלהיהם ולא הרג את בכוריהם היה גם נרול ודי לנו והזכיר עשה דין כאלהיהם אצל בכוריהם לפי שבליהא אחר היו שתי הסכות והיתה מכתם שוח כרתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים של עץ נרקבת וכן מתכת נימסת וניתבת ושל אכן נוסלת ונשברת וכן במכת בכורות לפי שהיה מנתן של מצרים כשמת בכורו של אחד מהן היה צד צרתו על הכותל ועל הסבלה וכו' בליהא נמחשו ונמשמשו כולן ותיח קשה עליהן כאילו בו ביום סברום ואחר שכפל חנם לעשות דין כאלהיהם ולהרוג את בכוריהם על ידי ששעברו בישראל שנקראו בן בכור כמה דתימר בני בכורי ישראל וכמו שחתרה אותם בתהלה חנה אנכי הודנ את בנך בכורך. אלו הרגו את בכוריהם ולא נתן לנו את סמנום היה גם נרול ודי לנו ואחרי שכפל חנם להרוג את בכוריהם ונתן לנו את סמנום להצטרנו במקוםם לנהלה ונתן לנו

שכר עבורת שנתשעכרדו לנו כמה שחבמחנו ואחרי כן יצאו כרבוש גרול. אם נתן לנו את סמונם כמצרים ולא קרע לנו את חים חיה גם גרול ורי לנו ואחרי שבפל הנם לתת לנו את סמונם כמצרים וקרע לנו את חים כרי להפטר סחם כמים כרכר אשר זרו להשליך בנים ליאור ולהורשנו כיות חים שהיה כפולח ומכופלה על ביות מצרים כמה רתימר תורי וחכ נעשה לך עם נקורות חכספ ואשר קרע לנו את חים ולא העכירנו כתוכו בהרכה היה גם גרול ורי לנו. ואחרי שבפל הנם לקרוע לנו את חים ולהעכירנו כתוכו בהרכה ואף על פי שערכה עמנו עבודה וזה כמה רתימר ועבר כים צדה זה מסלו של סיכה ולא היינו ראויון לעבור. אם העכירנו כתוכו בהרכה ולא שיקע צרינו כתוכו חיה גם גרול ורי לנו. ואחרי שבפל הנם להעכירנו כתוך חים בהרכה ולשקע צרינו כתוכו להראונו נקסחם שהיה רואה כל אחד ואחר סמנו את נוגשו כשהיו סחים כתשנוג כתוך חים ושסחים על מסלחם אם שיקע צרינו כתוכו ולא סיפס צרינו כמדרכ ארבעים שנה היה גם גרול ורי לנו ואחרי שבפל הנם לשקע צרינו בתוך חים וחסיפנו מארץ מלשחים אל דרך המדרכ ים סוף וסיפס לנו ארבעים שנה כל מה שהיינו צריבין כמה רתימר ירע לכתך כמרבר ומתרמינין סיפס לך כל צרבר וכתבי זה ארבעים שנה ח' אלח'ך עמך אל הסתר רכי ובתוכי משלחך לא בלחה מעליך ורגלך לא כצקה זה ארבעים שנה. כפסיקתא ר'יהוי בשלה ר' אלעזר ברי שמעון שאל את ר' שמעון ברי יוסי בן לקוניא חסוי אמר ליה מה רין רבתינו שמלתך לא בלחה מעליך שמא בלי קוריות היו מוליבין עם ישראל כמדרכ אמר ליה ענני כבוד היו מעספין אותן ולא היו בלין אמר ליה שסלתך לא בלחה מעליך ולא חיו גרול ורינון אמר ליה הלון הזה כל מה שחור גדל כרתיקו גדל עמו ולא חיו צריבין תכבוטת אמר ליה ענני כבוד היו מנחיצין אותה ואל תתמה אמיספון הזה אין מנחיצין אותו אלא כבוד ולא חיה ריתן קשה מריה חויעה אמר ליה שמתלכבין חיו כרשאיה חכאר שנואמר ורתי שמלתוך כרתי לכנון. אם סיפס צרינו כמדרכ ארבעים שנה כשאר צרבים ולא האכילנו את המן היה גם גרול ורי לנו. ואחר שבפל את הנם לספס צרינו כמדרכ ארבעים שנה ככל שאר צרבים ולהאכילנו את המן ולא לנו את חשבת ובאכילת המן שהיה בו כל מיני מעמים וכמה נסי נסים חיו נעשים בו. אם האכילנו את המן ולא נתן לנו את חשבת חיה גם גרול ורי לנו ואחרי שבפל את הנם להאכילנו את המן ולהנחילנו את חשבת שלא היה חמן יורד בו ותוא יום מנוחה מעין העולם

כאם אם נתן לנו את חשבת ולא קרענו לפני הר סיני חיתה חוכה גדולה ורי לנו ואחרי שבפל את הסתנה הזאת שנתן לנו את חשבת וכבשת קרענו לפני הר סיני והראינו שכינתו עין בעין וחסיפנו קולו אשר לא שמע עם אחר כמונו ויחי. אם קרענו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה הרי זו חיבה תיורה ורי לנו. ואחרי שבפל גם זאת וקרענו לפני הר סיני כמעט עשרת חרברות ונתן לנו את התורה שש סאות ושלש עשרה מצות חקים ומשפטים צריקים לחיותנו בהם כזה וככא. אם נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל הרי זו חיבה גדולה ורי לנו ואחרי שבפל גם זאת לתת לנו את התורה שכשרה הנחילנו ארץ ישראל כמה רתימר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו ובתיב כתריח כעבור ישרא ישרא ולא כנה לנו את וגו'. אם הכניסנו לארץ ישראל ולא כנה לנו את בית המקדש הרי זו חיבה גדולה ורי לנו ואחרי שבפל גם זאת להכניסנו לארץ ישראל ולכנות לנו את בית המקדש והו אהל סוער שנתיישב כנוב ונבעון ושלה כמה רתימר ועשו לי מקדש וגו' ולא כנה לנו את בית הכהירה זה בית המקדש שכנה שלמה הוא המקרא בית עולמים ובית הכהירה על שם גל המסוק והיה יבחר ח' שאין עוד אחריה חיתר לכבות אשתי חיבה נדולה ורי לנו. כל שכן שעשה עמנו כל אלה כמו שפרט וחולך מה שלא עשה עם אומה אחרת שיש לנו להרכס כררכיו ושלא לסור מעבודתו. ואל תתמה על מה שקורא למשכן שילה בית המקדש שכך אמרו חכמים בית של אבנים מלמטה ויריעות וקרושים מלמעלה ומסדר וחילך ער בנין הכית לפי שצריך לומר פסה שחיו אבותינו אוכלין בזמן שכותל המקדש קיים שחיו אוכלין פסחים בליה חזה כחלל ובשפחה כמה רתימר השיר יהיה לכב כליה התקדש הן ושפחה לכב וגו' כל זאת חכבא מירשא אותה הן בנימין אחי גרול :

ע ל א ת כ ב ס ה ו ב ס ה ס כבה כפולח ומכופלת למקום עלינו. כמו שפירש לעשות לנו וכפל נסים גדולים ונוראים מה שלא חיינו ראויון לכך והפליא עמנו כחסדיו. כנה לנו את בית הכהירה כמו שפירשנו זה בית עולמים לכפרה על כל עונותינו שהיה תמיד של שחר סכפר על עונות של ערב ותמיד של בין הערבים סכפר על עונות של יום ראסר סר לא לן ארס כירושלים וכירו עון שנאמר צדק ילין בה צדק ילין בה :

ר ב נ ס י א ל חיה אומר כל שלא אמר שלשה רבבים אלו כספה לא יצא ירי הוכתו פסה מצה ומדורים פסה שהיה אבותינו אוכלין בזמן שכותל המקדש קיים וכו'. פי עתה חזר על

חרי אנו בכלל כל חמים שאלו לא יצאו חן עדיין
היינו עבדים למרעה כפצרים :

ל ס י ב ך א נ ו ה י י ב י מ ל חודות להלל
לשבח לפאר לרוםם לחרד לכרד לגדל ולקדש למי
שעשה לנו ולאבותינו את כל האותות וכו'. מי
זה במקום שעשה נסים שהיינו הייבים לכרד כמו
שפירשנו בתחילת התנדה. ומסיימין ונאמר לפניו
הללויה ומתחילין את ההלל ואומר אותו בשמחה
ושמחה על שם השיר יהיה לכם כליה התקדש הג
וגו'. ושנו חכמים ער חיבן הוא אומר בית שמאי
אומרים ער אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים
ער הלמיש למעינו מים וקיימא לן הלכה כבית
הלל ומנהג שאין מברכין עליו והמעט מפורש
בתשובות הגאונים ו"ל למח אין מברכין על ההלל
כלילי פסחים אף על פי שאנו נוסרין אותו למי
שחולקין אותו לשנים שעבשו אומרין ער הלמיש
למעינו מים. ועל כום רביעי מתחילין לא לנו
וגוסרין אותו. ואם תאמר ובי יש רבר שצריך ברכה
לאחריו ואין מוען ברכה לפניו הנה אמת ויציב
אמת ואמונה ואם תאמר חרי אמרו חוץ מברכת
הפירות וברכת הצעות וברכת אחרונה שבריות
שמע ראמר ר' יוחנן אין למדין מן הכללות ואמילו
במקום שנאמר בו חוץ. וכספ' סופרים פרוי"מ
שמעע שהיו קוראין אותו בבית הכנסת לאחר תפלת
ערבית כדרך שקורין אותו בתפלת שהיות הוא חיו
מברכין עליו וחבי איתא התם וגומר את ההלל כל
שמונת ימי הנוכה בשלש פרקים הראשונים אין
שואלין מפני היראה ומשיבין מפני הכבוד ואלו
משיבין ואין צריך לומר לשאול בשנים האחרונות
חן שלשה פרקים הראשונים הללו עברי. בצאת
ישראל אהבתי בשנים פרקים האחרונים הללו ח'
כל ניום חורו לחי' כי טוב וצריך לכרד תחלתן
ולקרותן כנעיתא רתני ר' שמעון בן יהוצקא ו"ה
ימיס וליהא אחר בשנה יחיד גומר כהן את ההלל
שמנת ימי הנוכה כנעיתא שמנת ימי הגז ויס סוב של
עצרת ויום סוב ראשון של מסה וליזו ובגולת
עשרים ואחד יום ושני לילות ומצוח מן הסוכה
לקרות את ההלל בשני לילות של גליות ולכרד
עליהן ולאומר כנעיתא קמים מה שנאמר ונרומסמח
שמו יחרו וכשהוא קורא בביתו אינו צריך לכרד
שכבר כירך ברכים הוא למדת שקריאת הלל בתורה
אינה מעונה ברכה. הרב ר' אביגדור כהן צדק
נר"ו השיב לר' בנימין אחי נר"ו אמרו עליו על
רכינו יצחק בר אברהם כי היה מברך על ההלל
כלילי פסחים שתי ברכות לקרוא קודם הסעודה
ולגמור על כום רביעי וחביא ראיח לרכיו מירושלמי
פרק קמא דברכות רגסינן התם כל חברות פותחין

תשובת מה נשתנה כמו שפירשתי למעלה ועל אלו
שלשה רברים מצות התורה מיוסרת לומר בעבור
זה כומן שמונחים לפניך ואף על פי שאין כומן חוז
מסח נוחח לא סלקתו מכל וכל מן התורה לפי
ששאלת בן החכם מיוסרת עליו ועור שהרי נותנים
בקטרה כשר וכו' לפסח חכל כמפורש למעלה אך
בשארית מסח חכל אבותינו ואוכלין כומן שבת
חמקשר קיים אינו צריך להנביח אותו חכשר
שבקטרה לזכר הפסח כמו שצריך במצה ובמרור
ראמר רבה מצה צריך להנביח מרור צריך להנביח
על שם והגדת לבגד וגוי בעבור זה. כשר אינו
צריך להנביח שלא יאמר בשר זו לפסח הוא ונראה
כאוכל קרשים בחוץ : א ש ר ס ס ה . כמו אשר
פסע וכן פתרון ומפתחי עליכם. ופסח ח' על הפסח.
ער מה אתם מוסחים וכו' לשון ספיצה : מ צ ה
ז ו ש אנו אוכלין וכו'. כשאומר מצה זו צריך
להנביח המצה ברי להראותה לכל בני המסיבה על
שם בעבור זה כמו שפירשנו וכן כשאומר מרור זה
אוהו את המרור כירור ומנביחו : ע ל ש ו ס
שלא חספיק בנתה של אבותינו להחמיץ וכו'
שנאמר ויאפו את הכעץ אשר הוציאו מצרים
עוגות מצות כי לא חמץ וכל כך למח כי גורשו
מצרים ולא יכלו להתמסמה. ופי' ר' ישעיה וצ"ל
אלו היו יבליין לחתמסמה היו אומין אותו חמץ
שפסח מצרים לא נצמנו על חמץ אלא לילה אחת
והפסוק שאמר ששת ימים תאכל מצות אינו אלא
לרדות ואם תאמר חרי אנו אומרים מצה זו שאנו
אוכלין על שום מה על שום שלא חספיק בצמת
של אבותינו להחמיץ כך מירוש מכוין שחכמ"ת
רואח את העתיד צומח ומכים מה שעתיר לחיות
על בן צום מערב על חנם של סחר : ס ר ו ר
ז ה שאנו אוכלין וכו' על שם שמררו המצרים
חיייהם וגו'. והחודת נקרא מרור ותאו עיקר המצוה
ראמר ר' שמולאי נחמני אמר ר' יונתן למח
נמשלו המצרים למרור לומר לך מה מרור זה
תחלתו רך וסופו קשה אף מצרים תחלתן רך וסופן
קשה מירוש אחר היינו רתיבין אשר עכרו כחם
כפרד תחלה כפה רך ולכסוף כפרד :

כ כ ל ד ר ו ר ר תיב אדם לראות
את עצמו כאלו הוא יצא מצרים שלא את
אבותינו כלכד נאל חכמ"ת אלא אף אותנו נאל
שנאמר ואתונו הוציא משם. זה מוסב על מה
שאמרנו למעלה בתחלת התנדה שאלו לא הוציא
חכמ"ת את אבותינו מצרים עדיין ונבנינו ובני
בנינו משועבדים בו והיינו ראמר רבה צריך שיאמר
ואותנו הוציא משם ותוא כסוף תשובת הבן החכם
לאחר פסוק עבדים היינו בפרשת ואתננו כלומר

בהם כבודך ואם היתה ברכת הסמוכה להברתה אין פותחין התיב ר' ירמיה הרי נאולה מ' הרי נאולה הרי ברכת אשר נאלטו שאומרין כלילי פסחים הסמוכה לשל לפנית היא ברכת ההלל ומתרח שנייא הוא דאמר ר' יוחנן הלל אם שמעת בבית הכנסת יצא מ' פעמים שאינה סמוכה כי היו רגילין לקרות הלל בבית הכנסת כשאין יודעין בולן לקרות כדתניא בתוספתא בני העיר שאין להן מי שיטרא את ההלל נכנסין בבית הכנסת וקורין פרק ראשון והולכין ואוכלין ושותין ותוזרין ובאין וגומרין עד סוף ואם אי אפשר להן כן גומרין את ההלל ותו פריך התם והא סופה מ' למת פותח כבודך כבכרא מרי הנמן אחר הנאולה אי נמי למח חוזר ומברך שנית לגמור את ההלל לאחר המזון כשכא להתחיל לא לאו הלא סמוכה ואתרין ואתרין ואתרין אחר היין ומתרח שתיים הנה אחת להבא ואחת לשעבר על מה ששתה וברכת הלל על הבא ועוד נראה פשוט הוא סופה קאי איהללך יש בה התימה ואינה פותח בה כבודך ואינה סמוכה להברתה רמא סלקא דעתך רמקשה שאינו מברך לאחר המזון כשמתחיל לא לנו ומתרח שתיים הנה בלוטר מברך על ההלל ב' פעמים אחת לפני המזון ואחת לאחר המזון והויא ליה סמוכה להברתה ותו פריך הרי נבדך מ' למח פותח בהברכת הזון הלא היא סמוכה לכבודך שאכלנו ומתרח שנייא הוא שאם היו שנים אין זימון ואינה סמוכה. ותו פריך הרי הזון את הכל מ' אם אכלו שלשה נבדך ותוצרך הוא שחן לצאת יושב עד שאומר כל ברכה הזן ויוצא לרב ששת בפרק שלשה שאכלו שזו היא ברכת הזימון וכשגמר עסקו חוזר וגומר ברכת המזון ומתחיל בסקום שפסק דהיינו ברכת הארץ דבין רוימנין אינה סמוכה היה ראוי לפתוח בה כבודך לעולם קשיא. ותו פריך התם פירכי אהריני ומתרח להו ואין צריך להאריך כאן מאח שמעינן מיתה שימת הירושלמי שמברכין על ההלל כלילי פסחים ואין לתמוח למח הלוק סקריאת היום כברכת של אהריני שאומר יהללך וגשמת דאתחלתא נאולה עריפא וכתוב יספת לנוי ה' יספת לנוי נכבדת כל מה שהסקום מוסיף להם לישראל טובה נכבוד הם הם מוסיפין לקלם לפניו כדברי שבה ותחלה הכל לפי הזמן ולא מסתבר למיטר שלפירכי אנו חייבים להודות להלל ובי' יהיה כסקום ברכה צא ולמד מכל הברכות בין הכתובין כסקרא בין באותן האומרין כברכי הכמים שלא נאמרו בלשון הזה אם נאמר עבר לפני אדוני אני חייב לכבודך און איני מברך איך יצא ירי הוכתו או אם יאמר אני התיב לעבודך איני עושה חיבן עוברתו פטוסי מילי בעלמא נינתו עד כאן תשובת

הרב ואחרי שקראו את הלל ער הלמיש למעינו מים מתחילין ואומרין כא' אס"ח אשר נאלטו ונאל את אבותינו מצרים כו' לפי שצריך להתום הנאולה כראמרין מתחיל כנגטו ומסיים כשבה היא הנאולה כמו ששינוי ותותם כנאולה ר' מרפון מוסיף אשר נאלטו ונאל את אבותינו מצרים כו' ר' עקיבא מוסיף כן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום כו'. יש תמחין הוא קיימא לן דכניסן ננאלו ובניסן עתירין ליגאל ותיכי קאמר יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום שמיים בכנין עירך כו' רמשמע שבעות וסוכות ומתפלל שתחא הנאולה ביתיים והרי הוא כמו תפלת שוא ונראה לי לפרש רהבי קאמר כשם שהגיענו הילילה הזה לאכול כו מצה ומרור כן יגיענו ה' אלהינו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום מן המלכויות לקיים כהן המצות הראויות בזמנן ולא יעכבו עלינו כשם שאין מעכבין עלינו כזה ועוד יגיענו ויזכנו למועד הזה לחיות שמיים בכנין עירך ובחידוש בית מקדשך. והנה המוכיח. ושם נאכל מן הפסחים ומן הזוכים וזה לא יתכן אלא בפסה. ואח' ר' בנימין מ' רחא דקאמר למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום טראש השנה יוים הכבודים והיא הסוכות קאמר ואתיא כו' אליעזר דאמר כמס' ראש השנה בניסן ננאלו כתשרי עתירין ליגאל ומשום הכי קאמר למועדים ולרגלים. למועדים היינו ראש השנה יוים הכבודים שככלל אלה מועדי ה' הם. ולרגלים היינו חג הסוכות ושמיני עצרת יש הוא רגל לפני עצמו הוא. וצריך להקדים ולומר ושם נאכל מן הזוכים תחלה ואחר כך מן הפסחים שהרי הגיגה נאכלת קודם הפסח: ו נ ו ר ה לך שיר הרש. מ' לפי מה שרשרו כאנת הוית לפי כשיצאו ישראל מצרים ירשו כעבד הזאת שנוטלת עישור נכמים כך ירשו ישראל שבע אומות שהן עישור שבעים אומות לפיכך אמרו שירה בלשון נקבה או ישיר משח ובני ישראל את השירה הזאת ובני אכל לעתיד שיהיו יורשין בזכר יאמרו שיר בלשון נבר ישאמר מסור שירו אה' שיר הרש. ואל תתמה על מה שאמר שיר הרש דמשמע לעתיד ואנו צריכים להתום כנאולה מצרים דאמר רבא קריאת שמע הלילא הותם נאל ישראל מ' לשעבר דצלותא נבר ישאמר נאל ישראל ואין כאן מעין חתימה סמוך להתימה. אין זה תימה רשם נאולה אחת היא ומשמע להבא ומשמע נמי לשעבר ותותם כא' יש ישראל על שם נאולה מצרים לשעבר כמו שפירשנו. ומכר על תכוס כורא מרי הנמן ושותין בהסיכת שמאל. ואף על פי שנמלו ידיהן כביכול ראשון לפני קריאת ההנהגה חוזרין

לחזיק, ואוכל ממנו לכל הפחות כוית ונותן לכולן ואוכלין ואינו צריך להסב ראמר מר מרור אינו צריך הסיכה והמעם לפי שהמרור זכר לעבודות וההסיכה על שם החירות וכתב רבינו שלמה זצ"ל כהלכות ספס שפירר, ברין היה לכרך בעשיו בורא פרי הארמה ועל אכילת מרור אלא לכך מברכין על היקרות קודם התגרה כדי שימסחו התינוקות על אכילת ירקות קודם הסעודה שהרי אין גרילין לאכול ירקות ער לאחר הסעודה ומתוך כך שואלין מה נשתנה ואי אפשר לכרך על אכילת מרור קודם התגרה לפי שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו תיכף למצה תחיה ברכת מרור, ור' בנימין אחי גר"ו כתב לפיכך אין מברכין בורא פרי הארמה באכילת מרור שהרי ברכת המוציא מותרת מירי רתוי אשאר ירקות הכאים כהוך הסעודה שאין מעונין ברכה לא לפנין ולא לאחריהן ונתי שהפת מותרת מברכת הירשות כגון בורא פרי הארמה מברכת הונכת הדיינו על אכילת מרור את הפת מותרת ולא ברברי ר' ישעיה זצ"ל שכתב לעיל נכי מיכול ראשון שירק מותר מיכול שני מברכת בורא פרי הארמה וכן השיב הרב ר' אביגדור כהן צדק גר"ו בשם רבינו יצחק בר שמואל זצ"ל שאין מברכין בורא פרי הארמה באכילת מרור רת מותרת משום הרי ברברי הרדילין לבואו חמת הסעודה והכיים כהוך הסעודה שאין מעונין ברכה לא לפנין ולא לאחריהן ואף על פי שעבשיו הוא בא לשם מצוה כשכיל זה לא יצטרך ברכה הדישה אלא על אכילת מרור כלכך באכילת מסח נמי לא חיו מברכין ברכת שהכל מהאי מעמא רתניא כהוספתא שמברכין לאכול את הפסח וברכת שהכל לא קתני אף על גב דאכילתו לאשם מצוה ואוכלין אותו על השוכע בלא פת וברכת בורא פרי הארמה רמיכול ראשון לא מחני לשני רתמסק גרול ותיסה חרעת יש ביניהן באנתא וחיליא ועקירת שלהן רבעל כהן חשיבי הפסק מברכין בורא פרי הגמן על כוס שני כמו שכתבתי וכי תיסח שאני ארבע כוסות רתיקין רבנן כל חד וחד מצוה כאנמי נפשיה הוא ראשון לקירוש שני לחגרה שני מיכולין הללו נמי תרי טילי ניתו ראשון לחיכרא רתינוקות שני למצוה ולא ימסר זה את זה, לאחר שאכלו מרור כוית לכל הפחות כל אחד ואחד נוטל מצוה חשלישית של שמורים וחזות ובורכן יחד ואוכלן כאחד כלי הסיכה שהרי יש בה מרור ועוד שהרי כבר אכלו המצו וצריך לכרוך כוית מצוה עם כוית מרור לכל הפחות והמעם רתניא אמרו עליו על הלל שחיה בורכן בכת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ואמר ר' יוחנן הלוקין

ונטלין להם מעם שניה ומברכין על נטילת ידים בראיתא בפרק ערבי פסחים ארבריה רב הסרא לרבנא עוקבא ורדש נטל ידיו כמיכול ראשון צריך שיטול ידיו כמיכול שני, והמעם מפרש חתם כיון רדעי למימר באנתא וחיליא מסח דרעיה לפי שהירים עסקניות הן ושמא בעור שקראו התגרה והלל נגעו ידיו בכרך המסמא לכך צריך לחזור ולטול שהרי יש לו לאכול פת ואי אפשר לו לאכול כירים מסאכות, וכיון שתלה המעם בהיפה חרעת אם ברור לו ששפר ידיו חיסב ולא נגע בכתיבי חקודש או כשאר רברים המסמאין את הירים אינו צריך לחזור ולטול ידיו שהרי ידיו מתודות מנטילת ראשונה ואם נטל אין לו לכרך שמא יחיה ברכה לבטלה, ומח שאמר צריך שיטול ידיו כמיכול שני לאו משום מיכול נקם לה שהרי יש לאכול המצוה קודם המיכול ואין אכילת פת בלא נטילת ידים אלא מתוך שחוביר מיכול ראשון חוביר מיכול שני לימסא בעלמא, נומל חקפי שתי מצוה מאותן התקראות שמורים שהן כקערה אחת שליטה ואחת פרוסה וכוצע כפרוסה ראמר מר הכל מורים כפסח שמניח שליטה כהוך הפרוסה וכוצע מאי מעמא להם עוני כתיב מה ררכו של עני כפרוסה אף כאן כפרוסה, רבינו שלמה זצ"ל פי' מניח שליטה כהוך הפרוסה על שם הלל משנה וכוצע על השליטה המוציא לפי שברכת המוציא תריח מברכין על השליטה וכן פי' רבינו גרשום זצ"ל וכן פי' רבינו שמואל זצ"ל, וכוצע ואינו אוכל ער שיבצע סן הפרוסה שתחתיה ומברך על אכילת מצוה ואוכל משניהם יחד ונותן לכולם ואוכלין וצריכין להסב ראמר מר מצוה צריכה הסיכה, ורבינו הגנאל ורבינו ישעיה זצ"ל פירשו שמברכין המוציא של הפרוסה ועל אכילת מצוה על השליטה, ורב ר' ודחיה זצ"ל כתב כספר המאיר שמברך על הפרוסה שתי ברכות המוציא ועל אכילת מצוה וכן יסר חמייסן בקרובה המיוחדת לשבת חגול של מסח וכוצע ומברך כפרוסה שתיים המוציא להם ומצוה כהלכותיה, אלא מתוך שנתנו לתת כקערה אחת מצוה של שמורים הרי הם רוצים לקיים מצוה בכל אחת ואחת כאחת מברכין המוציא וכאחת על אכילת מצוה וכאחת מברכין מצוה כהורת לעשות זכר למסח, ולאחר שאכלו מצוה של המוציא ועל אכילת מצוה כאחת בהסיכה שמאל נומל חקפי חזרות שהוא עיקר המצוה של מרור כמו שפירשנו כהוך התגרה ומברך עליה על אכילת מרור ומסכל כהורות ומשקעה שם יפה יפה משום קמא הוא ארס שיש לירק ויש מפרשים תולעת לפי שעבשיו כליטה שמא לא יראה אותו והחורות הוא הרפואה שלו שמועטו

עליו הכריז על הלל ואסיקנא שהתא דלא איתמר
 הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך לאכול מצה ואוכל
 ועל אכלת סרור ואוכל ולכסוף אביל לחו לתרווייתו
 בחרי חרדי כלא כרכה מ'י למי שכבר כירך על
 שניהם:

ו כ ר ש כ ה ל ל . מ'י שחיו

אוכלין כוסן חפסה שלשתן סבורין כאחת פסח
 מצה ומרור ובזמן חזח שאין פסח נוהג אנו כורכים
 חמצה ומרור יחר לעשות ובר למקדש ואוכלין
 כאחת ואין צריך למכל חמרור כחרוסת כשואוכלין
 עם חמצה למי שחפת נמי מעביר את הארס וכן
 ספרש כתשובתי. ואוכלין ושותין לשבוע נפשם
 ולאחר שאכלו ושתי כל צרכן נוטלין חצי חמצה
 הנקראת אפיקוסן שהיא נאכלת כמקום פסח ובר
 למצה הנאכלת עם חפסה רכתיב על מצות ומרורים
 יאכלוהו ואוכלין אותה כחפיכה שהרי היא כמקום
 פסח וחפסה הוא לשם חירות ואוכלין סמנת כזית
 כל אחר ואחר לכל הפחות. ואינה מעונה כרכה אף
 על פי שהוא מצה של חובת שהרי כבר כירכו עליה
 בתחלה ועוד לאחר שמיאל בריסו סמנה יהוור
 ויכרך אתמחה. ולאחר שאכלו מצה אפיקוסן אינן
 רשאי לאכול ר"א כל הלילה כדי שלא יפוג מעם
 מצה סמיו. דאמר מר כשם שאין ספסירין אחר
 חפסה אפיקוסן כך אין ספסירין אחר מצה אפיקוסן.
 ופתרון אפיקוסן ספורש למעלה כשאלת החכם.
 וכתב אחי ר' בנימין נר"ו יש לחסות מה מעם
 עושין מצה אפיקוסן ואין עושין סרור אפיקוסן
 והלא שניהם כתוב כמקום אחר כדכתיב על
 מצות ומרורים יאכלוהו. ויש לומר הואיל ואמר רבא
 פסח כוסן חזח דאורייתא ומרור מדרבנן ותניא
 כוותיה שמע מינה דהלכתא כוותיה הלכך עברין
 ליה למצה אפיקוסן ובר למסח שהיא מדאורייתא
 ולא עברין ליה לסרור אפיקוסן ובר למסח שהיה
 סרור אפילו עייר אכילתו שאנו אוכלין אותו עתה
 אינו אלא ובר למס שהייתו אוכלין אותו כוסן
 חפסה מדאורייתא ועתה אוכלין אותו מדרבנן כיון
 שהוא ובר לעצמו אינו עושה ובר לאחריים. כתב
 רבינו שלמה וצ"ל כהלכות פסח ספידר. פעם אחת
 שנה רבי ולא אכל מצה אפיקוסן אחר סעודתו
 קודם כרכת חמון ואחר כך נזכר ולא רצה לחזור
 ולאכול סמנה למי שחיה צריך לברך אחרית ולשתות
 מבוט של כרכה ואי אפשר לשתות בין כוס של
 חאלו אם רצה לשתות רבנן הלל דאמרו רבנן בין הכוסות
 לא ישתה. ולא רצה לברך עליה כרכת חמון כלא
 יין למי שתקנו עליה כוס שלישי וטראה שהיא
 צריכה כוס ואמילו לאחר כוס רביעי של הלל לא

רצה לאכול אותה ולכרך ברכת חמון מפני שהם
 לא התקינו אלא ר' כוסות כלכד וכוס ה' לא
 התקינו והחזיק מעם כדבר זה שאין צריך לחזור
 ולאכול מצה למי ששתם רוב חמנות שלנו כולן
 עשויות כתיקון חכמים ויש בהם שימור לשם מצה
 וחמצה שאוכל כגמר סעודתו עולה לו לשם מצה
 של מצוה הואיל ונעשית בהם שימור לשם מצה.
 ולאחר שאכלו מצה אפיקוסן אם אכלו כתיך סעודתן
 רכר מוזהם או מלה נוטלין יריחן ואין סבורין על
 נפילת ידים דמים אחרונים אינן מעונין כרכה ואם
 לא אכלו מלה ולא דבר מוזהם אינן צריכין נפילת
 ידים. מונוין כוס שלישי ומברכין עליו ברכת חמון
 ופזכיר יעלה ויבוא ככונה ירושלים ובשכת אומר
 נחמנו ואם טעה ולא חזכיר מעין המאורע חזר
 ואם נזכר קורע שפתח בהטוב והמטיב אומר כא"י
 אמ"ח אשר נתן סוערים לשמחה לעמו ישראל לאות
 ולכרית כא"י מקדש ישראל והומנים ומברכין כורא
 פרי חנמן ושותין בחפיכת שמאל. מונוין כוס
 רביעי ונוטין את החלל כנעימה והוראה כמו
 ששינו רביעי נזכר עליו את החלל ואומר עליו
 ברכת השיד ואמרינן עלה כנמרא מאי כרכת השיד
 רב אמר יהלודך ר' יוחנן אמר נשמת כל חי ונחנין
 למיעבד כתריווייהו והותמין יהלודך ואחר כך אומר
 נשמת כל חי והותמין מלך מחולל כששכחות.
 וכשואמר כוס ישועות אשא מנביח את הכוס
 כימינו ופוליד ומביא על השלחן כשמתה לבב
 ואחר כך אומר הללויה הללו את שם ה' כוי. ואמרינן
 חודו לח' כי טוב כי לעולם חסרו רתניא כוס
 חמישי אומרים עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון
 וכיון דשקלו ופרו אמוראי לפרושי איוה הלל הגדול
 שפע מינה שעריך לאמרו ותו אמרינן למח אומרים
 הלל הגדול א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב כרום
 עולמים ומחלק סונונה לכל כריח אמר ר' יהושע
 כן לוי הני עשרים וששה כי לעולם חסרו כנגד מי
 כנגד עשרים וששה רורות שלא היתה כתי תורה
 וזו אותם הקב"ה כעבור חסרו. ומברכין כתי כורא מרי
 חנמן ושותין בחפיכת שמאל. ונחנין לוסד הדיסין
 ופיוסין המסודרים ברכי שנה והוראה וכן דאוי
 לרכות בהלל וכהוראה לעושה נפלאות נרולות לברו
 לבי לעולם חסרו על ישראל. ובין ארכעה כוסות
 הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא
 ישתה. ומפורש בירושלמי למח כשכיל שלא ישתבר
 מ'י שמא ישתבר ונמצא מתכביל מבוט רביעי
 ומלמזכר את החלל ומקשה והלא משוכר הוא מה
 בין יין שכתוך חמון לין שלאחר חמון ומשני יין
 שכתוך חמון אינו משכר יין של אחר חמון משכר
 וכתב רבינו ישעיה וצ"ל ואם כן אין דאשון לשני

נפשיה היא חילבך כל חד וחד מעון בורא פרי הנפן ובין דכל אחר ואחר מעון בורא פרי הנפן לפניו מעון על הנפן לאחריו ומה שאמרנו של אחר מעון על הנפן לאחריו רומא כוס ראשון של קירוש ושני כוסות האחרונים אבל כוס שני של הנדה ששאריו בוצע להמוציא ואוכל ושוחה בתוך סעודתו אין סברכין עליו על הנפן שאם כן חיה צריך לתזור ולברך על היין שבתוך הסעודה. וברב זה אינו מירי דהוי אכוס קירוש של שכתות ושאר ימים טובים שכוס קירוש פוטר את היין שבתוך הסעודה מברכה שלפניו. ומיהו לפי דברי רבינו שלמה וצ"ל ויתר המפרשים דסברי דאין ברכת המזון פוטר את היין שבתוך הסעודה מברכה על הנפן ראם ברכת אחת מעין שלש פוטר את היין שבתוך הסעודה שלש כרכות עצמן לא כל שכן אם כן כולן מעונין על הנפן חוץ מכוס שני של הנדה. ופי שאין לו יין כליילי מסחים מקרש על הפת מירי דהוי אשבתות וימים טובים. וכן כתב רבינו יצחק אלפסי ו"ל שרי ברכת המוציא ובצע ליה לריפתא ומנה ידיה עלייה ער דגמר קירושא ובתר דגמר קירושא מברך לאכל מצה ואכיל וחדר מסביל בשאר ידיו וקטר ליה לתורה ואמר מה נשתנה ער גאל ישראל. ומכרז אמרו ואכיל וחדר כריך מצה וסרו ואכיל בלא ברכה. שי משתן אם אין לו יין והא עבר דאמרין לא יפתחו לו מרי כוסות של יין וכי קאמר אפילו מן המסחוי צריך הוא שימכור כל מה שיש לו וכו' ותירץ רב האי נאון ו"ל אם אין לו יין מקרש על הפת כליילי שכתות וימים טובים חוץ מן המסח שחרי אמרו לא יפתחו לו מארבע כוסות של יין. ויש מפרשים בלא אמר מקרש על הפת ובוצע ואוכל לאלתר ואין צריך לשהות עד שסידר ההנדה וכו' וכן מצאתי כדברי הגאונים ו"ל 5:

והרצתה לקדש כמסח ולעשות כל הסדר כבית הכיורו שאינו כפי חרי הוא רשאי בכך לפי שכך אמרו חכמים כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכה הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא ואיכעיא לן ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קירוש חיוס אף על פי שיצא מוציא וכשם שמוציאו בברכת הלחם של מצה כך מוציאו בברכת מרוו רהר מעמא הוא. מיהו כל הירקות של מיכול ראשון יש להסתמך שאינן אלא ספני התנינות שישאלו או שמא כיון דרבנן תקנוהו כן כוח מוציאין דכל דתקינו רבנן ענין ראדייתא תקין והוא הדין דבקריאת ההגדה ותהלה יבול להוציאן בקריאתו ויוצאין ירי חובתן כמו ששנינו בפרק ג' לרב הנוול

שאינו בתוך הסעודה למה מותר לשתות ויש לומר כיון שלא אכל עדיין ורעתו לאכול אינו יכול לשתות כל כך שישתכר ועל כן מותר. ושנו חכמים ארבעה כוסות הללו צריך שיהא כהן כדי רכיבית אחר האנשים ואחר הנשים ואחר התינוקות. אמר רב יהודה וכי מה תועלת שי לתינוקות כיון אלא מהלוקין לתן קלויות הגאונים כדי שיאמרו. שתאן חי ירי יין יצא ירי חירות לא יצא ומסתבר ריין שלנו ירי חירות נמי יצא שהרי אינו כל כך הזק דלירי על הר תלת מיא כיון שלחם אם כן הוי כסונו. שתאן כתב אחת אמר רבא רבי יין יצא ירי ארבעה כוסות לא יצא. כתבו הגאונים וצ"ל אם הוא בספינה או בכסום שאין בו יין ויש שם צמקים ישרה ענבים או צמקים כמים ודיו ורומא צמקים דאית בהו קיווא אבל לית בהו קיווא לא. ודי כוסות הללו אין בהן משום זונות דאמר רב נחמן בר יצחק ליל שמורים תיב לילה המשומר וכא מן המוסקין. רבא אמר כוס של ברכה מצרף לטובה ואינו מצרף לרעה. רבינא אמר כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא וארבעה כוסות הללו סברין על כל כוס וכוס בורא פרי הנפן דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה חיא. וכן מצאתי בספיקי של הגאונים וצ"ל אך כעל הברכות כתב שאן סברין בורא פרי הנפן אלא ככוס של קירוש וככוס של ברכת המזון והדין סברה לרב כהן צדק ורב יוסף בר רב עמרם נאון וצ"ל קמאי דקמאי. אבל על הנפן לא מברכין אלא ככוס אחרון וכן אמר רב האי נאון וצ"ל רלא מברכין על הנפן אלא ככוס אחרון וכן כתב ר' בנימין אחי נר"ו רלא מברכין אלא ככוס אחרון וברכת המזון פוטר יין שלפני הסעודה ושבתוך הסעודה מברכה של אחריו וכוס קירוש פוטר כוס של ברכת המזון מברכה שלאחריו אבל ענין ברכה שלפניה על כולן מברכין בורא. פרי הנפן שבין שכל אחר ואחר מעון שירה בפני עצמו ואין ראוי לומר שירה בלא ברכה ברכתיב ויכרבו שם כבודך ומרוסם על כל ברכה ותהלה על כל תהלה ותהלה תן לו ברכה. ורבינו יצחק אמר וצ"ל ככוס איכא מאן דאמר לא מברכין על הנפן אלא לכסוף ואיכא מאן דאמר דמברכין בתר תרי כסי דקמאי סעודה ובתר תרי כסי ובתר סעודה והדין מעמא כתרוא מעמא דמסכתא הוא שמיר דמי למיכרד תכי אבל לברך בורא פרי הנפן מברכין על כל כוס וכוס. ורבינו שלמה וצ"ל כתב בהלכות הפסח שסידר שצריך לברך על הנפן על כל כוס וכוס מאי מעמא כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא וכן כתב גם רבינו ישעיה וצ"ל שמברכין על הנפן על כל כוס וכוס וכן נראה בעיני רבינו דכל חד וחד מצוה באנפי

נשאלה שאלה לפני הנאונים וצ"ל אמור רבנן בליאי
 מסחים בתר ברכת מונא אסור ליה למישתי מירי
 אלא מיא בליאי תנינא דפסחא בתר דרביש ואכיל
 ושתי ומכרך ברכת המזון ונמר הלילא מתו למשתי
 המרא ומיכל כל מאי רבעי מי אמרינן חיובא דפסח
 חד ליליא הוא והא נמרנינן כל מיכלי דפסחא בליאיא
 קמא בליאיא תנינא מסס ליה כל חיובא דפסחא
 חיובך שרי או דילמא עברינן בליאיא קמא מת
 ליליא קמא אסור אף ליליא תנינא אסור והשיבו
 כך ראינו שמהררין מן המהררין נוחנין ליל שני
 כראשון ואין אוכלין אחר ברכת המזון בכלל ואין
 שותין אלא בום שאמר עליו את ההלל מאי מעמא
 חיישינן לסמיקא דאמרינן ספס המשח עשר ספס
 ששה עשר הוא ואנן כל בני הישיבה ומחרין
 שבישראל נוחנין ליל שני בליאי ראשון לכל רבריו
 ובר לפסחא אבל מי שרוצה לאכול ולשתות בליאי
 שני אחר ברכת המזון ואחר יהללקך אוכל ושותח
 ואין עליו בלום. אבל נמצא מוציא עצמו סבלל
 המהררין ועובר על רברי חבמים שאמרו לעולם לא
 יוציא אדם עצמו מן סבלל. ונראה בעיני שאין להקל
 ברבר לשנות בין לילה ראשון ליל שני שלאחר
 שעשינוהו קודש איך נעשה כחול ובין לילה ראשון
 ובין ליל שני שניהם אסור למעום בלום בהם לאחר
 כום רביעי. וכעל חבכות ז"ל כתב דאין שנוי בין
 מים ליין שכשם שמותר לשתות מים כל הלילה כן
 מותר לשתות יין כל הלילה ומה שאמרנו שאין
 מספירין אחר מצה אפיסומן במיני מאכל קאמר
 ולא במיני משתח:

מי שהיה עבר או אשה או קמן מסרא אותו עונה
 אחריהן מה שהן אומרין ותרא מאירה לו ואם היה
 גדול מסרא אותו עונה אחריו הללויה: וכשם
 שבקריאת התנחלה וההלל מוציאו ידי חובתו כך
 מוציאו בכרכת חוין שעמחן שביון שהן מעונין בום
 ריגן אחר אכל בכרכת המזון אינו מוציאו ידי חובתו
 ומפרש מעמא כירושלמי שנייא ברכת המזון רכתיב
 ואכלת ושבעת וכרכת מי שאכל הוא יכרך הלכך אם
 למרין בולן ברכת המזון יכול לקרש ולעשות כל
 הסדר ככמה בתים: כיצד חולך ומקדש בבית
 ראובן ועושה לשם כל הסדר שלפני הסעודה והן
 יושבין ונומרין סעורתן והוא חולך ומקדש בבית
 שמעון ועושה לשם כל הסדר שלפני הסעודה כמשפט
 הראשון והן יושבין ונומרין סעורתן והוא חולך
 ומקדש בבית לוי ועושה לשם כל הסדר כמשפט
 הראשון וכן חולך ועושה כל הסדר בכל הכתים
 שירצה וחזור בבית ראובן ומכרך ראובן לעצמו
 ברכת המזון והכקי נומר לפניו את ההלל ומכרך
 על כום רביעי. וחולך לו בבית שמעון ומכרך שמעון
 כעצמו ברכת המזון והכקי נומר לפניו את ההלל
 כמשפט הראשון וכן חולך ועושה כל הסדר בכל
 הכתים הראשונים והוא אינו מועם בבית אחד מהם
 לא בתחלה ולא כסוף אלא מועם בביתו ועושה כל
 הסדר בביתו או בתחילה או כסוף שהרי אינו רשאי
 למעום אחר מצת אפיסומן ואין לו להוסיף על ד'
 כוסות וכן נמצא ברברי הנאונים ז"ל ובהלכות
 גדולות: ושני לילות הראשונים של ססא דינם שח
 בכל סדר חובת התנחלה וארכעה כוסות. ועל זה

הנה ביארנו בדרך ארוכה וקצרה למטיכי לכת

סדר חובת ליל שמורים
 באכילת מצה וזמורים
 וארכעה כוסות הנבחרים.
 להסיבת בני הזרים
 ומצות התגדה לנערים
 לרשע והכם מדרים.
 בקריאת הלל ושירים
 ותם ופתני להערים
 וללמדם ספר ולשון כשרים

